BÜLENT ECEVİT

ŞİİRLER

BÜLENT ECEVİT

ŞİİRLER

ŞİİR ÇEVİRİLERİ
YAZIN VE SANAT YAZILARI

ANKARA
— 1976 —

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 3
NİÇİN ŞİİR 5
ŞİİRLER 21

EVREN 23
- Sorudan Öncesi 25
- Çağ Başında 26
- Yarın 28
- Uçan Daireler 29
- Aydaki Adam 30
- Jeolog 31
- Soru 32

İNSAN 33
- Yasa 35
- Mağara 36
- Çocuk 37
- Göçmen 38
- İnsan 39
- Dere 40
- Gözgü 41
- Bach Sonatı 42
- Ben misin 43
- Yordam 44
- Sonra 45
- En 46
- Trensiz 47
- Çizgi 48
- Şah 49
- İki Yüzlü Adam 50
- Yapamadığımız 51
- Ak Derililer 52
- Promete Kentte 53
- Aşmak 54
- Sınır 55
- Gelinlik 56
- Av 57

TOPLUM 59
- Yargı 61
- Barış Kuşağı 62
- Uyum 63
- Köylü Kadınlar 64
- Pülümürün Yaşsız Kadını 65
- Uzaktan 66
- Taka 67
- Ağrılı 68
- Tapusuz Memet 69
- Türk - Yunan Şiiri 70

ŞİİR ÇEVİRİLERİ 73
Bhagavatgita 75
Lao Tsu'dan Deyişler 83
İngiliz ve Amerikan Ozanlarından Çeviriler 95
- T. S. Eliot 97
- Ezra Pound 99
- Dylan Thomas 103
- Peter Larkin 104
- David Mallet 105
- Rudyard Kipling 106

Hint Ozanı Tagor'dan Gitancalı 109

YAZIN VE SANAT 121
Siyaset, Şiir ve Tasavvuf 123
Brankuş 145
Doğu Sanatında ve Çağdaş Sanatta Perspektifin Bozulması 155
Picasso ve Dünya 159
Ezra Pound 173

İÇİNDEKİLER 179

SUNUŞ

Bazı şiirlerim benden habersiz derlenip bir kitap olarak yayınlandı. Gençliğimde dergilerde yayınlanmış olsa bile sonraları dosyamdan çıkarıp attığım veya büyük ölçüde değiştirdiğim şiirler de eski biçimleriyle o kitapta yer alıyordu. Buna karşılık son yıllarda yazdığım şiirlerden birçoğu hiçbir yerde yayınlanmadığı için benden habersiz hazırlanan o kitaba alınamamıştı.

Bu durumda o kitabın dağıtımını önlemek ve kendi şiir kitabımı istediğimden erken yayınlamak zorunda kaldım.

— Kaç yaşına gelmişsin bunun erkeni var mı?,

denebilir.

Fakat siyasete girdiğimden beri şiiri bir iletişim aracı bir düşünce açıklama yolu olarak değil bir düşünme yöntemi olarak değerlendiriyordum. Yüklü yaşamım içinde elim değdikçe yeni şiirler yazarken eski şiirlerimi de yeniden işliyor veya eliyordum. Kesin biçimini verdiğime inanmadığım bir şiiri yayınlamıyordum. Şiir yazmayı bir toplumsal işlev gibi değil bir özel eylem gibi sürdürdüğümden şiirlerimi zamana böylesine serbestçe sererek oluşturma hakkını kendime tanıyordum.

Oysa açık toplumda siyaset yapanların özel hakları çok sınırlıdır. Bunu biliyor ve içime sindiriyorum. Şiir konusunda bu hakkımın ortadan kalktığı nokta da şiirlerimden alıkoyduklarımı ve son yıllarda yazdıklarımı şimdi kendim yayınlıyorum.

AJANS - TÜRK Basımevine ve bu Basımevinin değerli yönetici ve işçilerine, şiir kitabımın basımına gösterdikleri özen için teşekkür ederim.

Bu Sunuş yazısında şiirlerimi neden şimdiye kadar kitap olarak yayınlamadığımı ve şimdi neden yayınladığımı kısaca anlatmış oluyorum. Bunu izleyen yazımda ise niçin şiir yazdığımı özellikle siyasete girdikten sonra şiir uğraşımı neden sürdürdüğümü açıklamağa çalışacağım.

BÜLENT ECEVİT

NİÇİN ŞİİR

"Sunuş"da belirttiğim gibi benim için şiir yazmak —özellikle siyasete girdiğimden beri— bir iletişim aracı bir düşünce açıkiama yoiu değil bir düşünme yöntemidir. İngiliz ozanı A. E. Houseman **"şiir söylenen şey değildir söyleyiş biçimidir"** der. Söyleyişle düşünüş arasındaki bağlantı gözönünde tutulursa şiir için "düşünülen şey değil düşünüş biçimidir" de denebilir.

Topluma bir bildirim *(mesajım)* olacaksa bunun için şiirden yararlanmam. Yine de yazdığım şiirlerde bir bildiri bulunabilir. Ama çoğu kez ben de o bildiriyi şiirden öğrenirim veya çıkarmağa çalışırım.

Topluma bildiride bulunmak için şiir yazaniarı eleştirmiyorum. Kimi ozanların topluma insanlığa büyük katkıları olur o yoldan. Ama şiir ille bunun için yazılmalı diyen olursa ona katılamam. Ben yapabildiğim kadar toplumsal görevimi siyasal eylem yoluyla yapıyorum. Siyasal açıklamalarımla yapıyorum. Doğrudan yapıyorum. Şiir benim özel eylemim.

Ne var ki açık toplumda siyaset adamının özel eylemleri de günü geldiğinde açıkianmak gerekir.

Üstelik şiiri özei eylemim saysam bile bu özel eylemin toplumsal yaşamımdan ve siyasal eylemimden büsbütün kopuk olmadığını da biliyorum. Siyasete girdim diye şiir yazmayı şiir çevirmeyi bıraksaydım siyasette ben ben olmazdım.

Bir siyaset adamının bütün yaşamı ve dünyası siyaset olursa onun siyasette bile yararlı olamıyacağına inanırım. Her siyaset adamı ille şiirle veya sanatla ilgilenmelidir anlamı çıkarılmasın bu sözümden... Ama her siyaset adamının siyasetten başka bir dünyası da olmalıdır. Zaman zaman o başka dünyasına geçip siyasete siyasetin dışından da bakabilmelidir. Siyasetin bir soyut uğraş olmadığını siyasetin öz konusunun insan olduğunu öz amacının insan özgürlüğü ve mutluluğu olduğunu unuttur-mayacak bir uğraşı bir bakış açısı bulunmalıdır siyaset adamının.

Bütün dünyası siyaset olursa siyasette yenildi mi veya siyasetten ayrılmak zorunda kaldı mı dünyasının yıkılacağını sanabilir. O yüzden de siyasete sımsıkı sarılır. Topluma veya insanlığa yararlı olabilmek için değil kendi kendini ayakta tutabilmek için sarılır siyasete. Kendisi için sarılır.

Oysa siyaseti bırakınca veya siyaset onu bırakınca kendisini bekleyen ve seve seve gidebileceği yaşıyabileceği bir başka dünyası varsa ve siyasete ençok gömüldüğü dönemlerde bile kafasının yüreğinin bir köşesinde o dünyasını da yaşatabiliyor ve o dünyasının da özlemini duyabiliyorsa gözünü hırs bürümez siyaset adamının... Kişisel siyasal hırsı uğrunda topluma insanlığa kıymaz. Ama gerektiğinde toplum uğruna insanlık uğruna insan uğruna kendi siyasal yaşamına kıymayı göze alabilir. Ancak o durumdaki bir siyaset adamı siyasetin tutsaklığından ve sınırlamalarından kurtulup özgür olabilir ve ancak kendi özgür olan siyaset adamı toplumun da insanlığın da insanın da özgürlüğüne gerçek katkıda bulunabilir.

Siyasette güçlü olabilmek için siyasette kişiliğini ve insanlığını yitirmiyebilmek için siyasette zararlı olmıyabilmek için başarıyla yengiyle başı dönmeyecek yenilgiyle de

yıkılmayacak kadar az bağımlı olunmalıdır siyasete... Gereğinde "Şah" şiirimdeki yenilen şah gibi siyasetin daracık dörtgeninden çıkıp bir başına özgür gidebilme gücünü yüreğinde taşıyabilmelidir siyaset adamı. Ya da Lao Tsu'nun iki bin beş yüz yıl önce öğütlediği gibi **"işini bitirince çekilmesini bil"**melidir (1).

Benim için şiirin bir düşünme yöntemi oiduğunu söyledim. Düzyazı diliyle düşünülebilenin ötesine geçilebilir bu yöntemle... Başka sanat dallarında da bu olanak vardır. Yeter ki ozan ya da sanatçı şiir ya da sanat dışı bir amaç gözetmesin yaratısında... Öylece kendini her türlü amaç yönlendirmesinden de düşünce duygu ve bilgi koşullandırmasından da bağımsızlaştırarak algılayıp düşünebilsin... Öylece şiirin veya sanatın kendine özgü düşünme sürecine girebilsin...

Bunu başarabildiğinde kendi dışında bir gücün de olanaklarıyla düşünebilirmiş duyabilirmiş gibi olur. O nedenledir ki eskiler "esin"den veya "ilham perisi"nden ya da eski Yunan diliyle **"mousa"**dan *(müz'den)* söz ederlermiş. Ozanın ya da sanatçının benliği dışında da bir güç kaynağı varsayarlarmış. Kuşkusuz öyle bir dışgücü öyle bir "peri"si yoktur ozanın ya da sanatçının... Tam tersine... Sınırlamalardan koşullanmalardan kurtulunca düşüncede ve duyguda benliğine daha çok erişebilmektedir. Amaçların yönlendirmesinden düşüncelerin koşuliandırmasından biigilerin ve dilin sınırlamasından kurtulabildiği oranda benliğinde saklı düşünme ve duyma gücünü harekete geçirebilmektedir. Aşkın *(transcendant)* düşünce aianına yükselebilmektedir. Biiinçten bilinçaltına bilinçdışına ortak bilinçdışına geçebilmektedir.

Yalnız ozanlar sanatçılar değil büyük buluşlarda bulunan veya bilimde devrim yapan bilim adamlarından da

birçoğu düşünce ve bilgi koşullandırmasının sınırını aşarak düşünebilen kimselerdir. Aşkın düşünebilen kimselerdir. Bulduklarını yanlışlıkla bulan veya aramadıklarını bulan bilim adamlarından söz etmiyorum. Ama bilgi koşullandırmasının sınırlarını aşabildikleri için Hindistan'a tersinden ulaşmak üzere bilinmeyen denizlere açılabilip yolda Amerika'lar bulabilen türden bilim adamları vardır onlardan söz ediyorum. Öylelerinin de ötesinde düşüncesini her türlü bağımlılıktan kurtarabildiği ve özgür düşünebildiği için veya **Souriau**'nun (2) deyimiyle "açıktan" düşünebildiği için veya aradığını —bir nesnel bilimsel gerçek bile olsa— kendi dışında değil kendinde aradığı için bilimde devrim yapabilen bilim adamından söz ediyorum. Usçu düşüncenin özellikle bilim alanında ağır basmağa başlayışından beri daha çok genç bilim adamları arasından çıkıyor böyleleri. Çünkü yaşlarını başlarını aldıkça ağırlaşan bilgi birikimlerinin koşullandırmasından ve usçu düşüncenin katı sınırlamasından kendilerini kurtarabilmeleri güçleşiyor.

Ozanın ve sanatçınınsa —kimi baskı yönetimleri dışında— usçu düşünme zorunluğu yoktur. O nedenle ozanlarla sanatçılar ömürlerinin sonuna değin "açıktan" düşünme ya da aşkın düşünme yeteneklerini sürdürebilmektedirler.

Bu sözlerimden usçu düşüncenin değerini yararını bilmediğim ve yadsıdığım sanılmasın. Usçu düşüncenin sınırlılığını ve o sınırın ancak aşkın düşünceyle aşılabileceğini belirtmek istiyorum yalnız. Ama biliyorum ki aşkın düşüncenin erişip açtığı alanlarda bilim de uygarlık da siyaset de ancak usçu düşünceyle yerli yerine yerleşebilir işlerlik ve geçerlilik kazanabilir.

İstediğiniz kadar "açıktan" düşünün... İstediğiniz kadar aşkın düşünün usdışı veya bilinçdışı düşünün... Başlıca düşünme aracınız dildir. Dil de ortak gözlemleri duyuları duyguları izlenimleri nesnel olarak belirleyip tanımlayan sözcüklerden oluşur. Üstelik bu sözcüklerin ardarda dizilişi belli kurallara göre olur. Bu da düşüncede büyük ölçüde bağımlı kılar insanı. O bağımlılıktan bir ölçüde kurtulabilme olanağı ençok şiirde vardır. Çünkü anlatmakla yükümlü değildir ozan. Nasıl bir heykeltraşdan taşı veya tuncu günlük yaşamda işe yarayacak biçimde kullanması beklenmezse ozandan da sözcükleri tümceleri günlük konuşmada veya yazışmada kısacası toplumsal iletişimde işe yarayacak biçimde kullanması beklenemez.

Anlatma yükümlülüğünden ve sorumluluğundan kurtulması dilde özgürlük kazandırır ozana... Dilde özgürlükse düşünmede özgürlüğü arttırır.

Kuşkusuz kesin bir özgürlük değildir bu... Kesin özgürlük yoktur aslında. Göreceli bir özgürlüktür bu... Fakat göreceli de olsa önemli bir özgürlüktür.

Şiir dışı amaçla yazılan şiir topluma bildiride bulunmak için yazılan şiir bu özgürlüğü kullanamaz. Çünkü öyle şiir bir iletişim aracıdır. Birşeyler anlatmak zorundadır. Şiirin dilde ve düşüncede sağladığı göreceli özgürlükten ancak şilri bir iletişim aracı olmaktan çıkardınız mı yararlanabilirsiniz.

Bu bir anlamda şiiri kendiniz için yazmak demektir. Ama kendiniz için yazarken de insan için yazmış olursunuz. Şiirle kendinizde bulduğunuzu tüm insanlık için bulmuşunuzdur. Bir gerçeği veya doğruyu kendinizde duyamazsanız bulamazsanız dışınızda hiç duyamaz hiç bulamazsınız. O nedenle bencillik değildir şiiri kendisi için yazmak...

Ben de gazeteciliğe hele siyasete girdikten sonra kendim için yazar oldum şiiri. Çünkü artık bir iletişim aracı olarak şiiri kullanmama gerek kalmamıştı. Gazetecilikte de siyasette de toplumla —şiire gerek kalmaksızın— doğrudan doğruya iletişim kurabiliyordum. Toplumsal işlevimi o yoldan yapabiliyordum. Öyle olunca şiirde daha özgürleşebildim. Şiir yazmağa ancak bir düşünme ve duyma yöntemi olarak gerek duyar oldum. Dili dileğimce kullanabilirdim artık şiirde... Sözdizimi kuralları dışına çıkabilirdim. Kimse kınayamazdı beni bu yüzden. Kimse bunun hesabını soramazdı benden. Kimse "ne demek istiyorsun" diye soramazdı bana. Kimse "neden şu konuyu işledin" "neden şu düşünceyi dile getirdin" diyemezdi.

Şiiri bu özgürlükle yazabilir olunca daha rahat yazar oldum. Şiirden kendi düşüncelerimi oluşturmada daha çok yararlanır oldum. Üstelik siyaset adamlığının tutsağı olmaktan kurtuldum şiirle... Çoğunu attım eski şiirlerimin. Onlardan çoğu şiirin eşiğinde yazılmış şeylerdi benim için. Şiirin eşiğinden içeri ancak siyaset adamı olduktan sonra girebildim. Bir çelişki gibi görünebilir bu... Ama Lao Tsu'nun dediği gibi **"doğru bazen böyle çelişkilidir"** (3).

Ne var ki iletişim dürtüsü bastırılmaz bir dürtüdür insanda.

Ben de bu dürtüye —biraz da "Sunuş"da aniattığım olayın itişiyle— kendimi bırakıyorum şimdi. Kendim için yazdığımı söylediğim şiirleri yayınlıyorum. Zaten kendisi için düşünürken de kendisi için bulurken de kendisi için yazarken de herşeyi insan için yapıyordur kişi... İlkin kendinizi anlıyabilmelisiniz ki başkalarını da anlıyabilesiniz. Kendini ve başkalarını anlamadan da siyasette bir işe yaranamaz.

İnsanlık şiirin sağladığı özgürlüğü bir ölçüde olsun kullanmazsa dil insanın aracı olmaktan çıkar insan dilin aracı olur. Aracın aracı olur insan. Özne olmaktan çıkar nesne olur. Öznelliğin ilkel ve aşılmaz gücünden yoksunlaşır. Alman düşünürü **Hamann "şiir insanlığın ana dilidir"** derken bunu belirlemek ister. Çünkü dilin kaynağında özünde **"nesneleri belli niteliklerine göre nesnel olarak gözleyip bölümlemekten** *(tasnif etmekten)* **önce öznel duygunun ilkel gücü vardır"** (4).

Şiirsiz kalan toplum bu nedenle "insanlığın ana dili"nden kopmuş olur. Dile yabancılaşır. O yüzden kendine de yabancılaşır.

Dille düşüncenin ilişkisi gözönünde tutulursa öyle bir toplumda düşünce de giderek bundan etkilenir ve öznelliğini yitirip kişiye yabancılaşır.

Öyle bir toplumun insanları sloganlarla konuşurlar artık. Daha kötüsü sloganlarla düşünürler. Daha da doğrusu pek düşünmez olurlar.

Düşüncenin basmakalıplaşmasını isteyen baskı yönetimleri o yüzdendir ki genellikle ozanları da baskı altına almak isterler. Ozan yönetime ve toplum sorunlarına karışmasa değinmese bile baskı yönetimi ozana karışma gereğini onunla uğraşma gereğini duyar. Çünkü korkar ozandan baskı yönetimi. Çünkü ozan yüzünden dilin ve dil yoluyla da düşüncenin ilkel gücü diriliverirse diye korkar. Dirilir de kafalara ve duygulara örülmek istenen duvarları yıkarsa çizilmek istenen sınırları aşarsa diye korkar. İnsanlar basmakalıp düşünceler dışında düşünmeğe ezberletişmiş sloganlar dışında konuşmağa başlarsa diye korkar.

Tarihi boyunca Türk toplumu Türk halkı —dünyanın her yerinde— basmakalıp düşünür olmaktan ve baskılar altında suskunlaşıp veya nesneleşip benliğini yitirmekten şiirle

kurtulmuştur. Bugün de şiirle kurtulmaktadır. Düşünceye konulan yasakların erişemediği bir özgürlük alanı olagelmiştir Türk halkının özellikle Türk köylüsünün... Şiirdir bu alan. Çağlar yasalar yönetimler değişir fakat "insanlığın ana dili"yle kendi dilediği gibi düşünür yazar ya da söyler Türk köylüsü. Ne yasaklar ne "olağanüstü hâl"ler ne "sıkıyönetim"ler susturabilmiştir bugüne değin o "ana dili"ni Türk halkında...

Şiirdeki göreceli düşünce özgürlüğünün nedenini biraz daha açıklamak isterim.

Ozan —özellikle şiirinde şiir dışı amaç gütmeyen ozan— şiiri bir iletişim aracı olarak kullanmak zorunda değildir. Anlatmak için yazmadığına göre anlaşılmak zorunda da değildir. Anlatmaktan çok anlamak için yazıyordur. Kimi ozanlar hiç ilgilenmezler anlatmakla. Salt anlamak için yazarlar. Bulunmuşu bilmek veya bildirmek için değil bulmak için yazarlar.

Bulmak için aramazlar da üstelik. Bulunmuşu da arayışı da bırakırlar bir yana. Bulunmuşla kendilerini sınırlamayacak arayışla da kendilerini ve arananı zoriamayacak kadar özgürleştiklerinde rastlayabileceklerini bilirler ya da umarlar. Hindistan'a tersinden ulaşmak için bile açılmazlar bilinmeyen denize... Açılmak için açılırlar. Latin ozanı **Virgilius**'un deyişiyle

"Gerçek sizi ardından koşturur. Tükenirsiniz
bir noktada bırakırsınız ardından koşmayı.
Ancak o zaman gerçek gülerek size teslim olur".

Ozan da bulmak istediğinin ardından koşmanın geçersizliğini bilir. Kalıplaşmış düşünce kalaslarını söküp atar kafasından. Bilginin toz birikintilerinden arındırır algılama gücünü. Kafasının duyularının kapılarını camlarını açabil-

diğince açar ve bekler. Çünkü Hint ozanı Tagor'un dediği gibi göz gözü görmeyen gecede **"belli değil"**dir gerçeğin **"nerden geleceği"...** (5).

Büyük bilim adamlarının yüzyıllar süren arayışlardan deneyişlerden sonra bulabildikleri bazı gerçekleri kimi ozanların —üstelik "ümmî" denen kimi ozanların— yüzlerce binlerce yıl önce aramadan bulmuş olmalarının başka türlü açıklaması olabilir mi?

Felsefe bilimden şiir de felsefeden önde gelir buluculukta. Çünkü filozof bilim adamından ozan da filozofdan özgür düşünebilir.

Çünkü ozan dilde de hepsinden özgürdür.

Sözdizimi veya dilbilgisi kuralları açısından yargılanamaz bir ozanın kurduğu "tümce"ler... Tümce kurmağa bile zorlanamaz bir ozan. Ortaya tümceler çıksın diye sözcükleri tümlemekle yükümlü değildir o... Dizelerde kırıp dökebilir sözdizimini.

Çağdaş İngiliz ozanı Donald Davie'nin **"Articulate Energy"** adlı yapıtındaki deyişiyle

> **"şiirin sözdizimi mantıkçılarla dilbilgicilerin sözdizimi anlayışından tümüyle değişiktir. Bir ozan eğer dilbilgicinin de anlayışına uygun sözdizimi kullanıyorsa bunu sırf alışkıya uymak istediğinden yapıyordur"** (6)

yoksa zorunlu olduğundan değil...

Sözcüklerin toplumca benimsenmiş içeriğiyle de bağımlı değildir ozan. Başkalarının toplumsal işlevler için veya nesnel gözlemler için kullandığı sözcükleri özel eylemi için de öznel izlenimleri için de kullanabilir. Her sözcüğe her kavrama yeni bir içerik katabilir. Aşınmış sözcükleri kavramları onarıp yenileştirebilir. Ölmüş sözcükleri kavramları bir başka yaşamda diriltebilir. Yeni sözcükler oluşturabilir. Dilde bütün bu özgürlükler bilim adamından da filozofdan da ve daha başkalarından da çok ozana tanınmıştır.

Öylece ozanın dilinde daha çok işlerlik kazanır dil. Daha çok işe yarar olur. Dili bir iletişim aracı olarak kullanmasa bile bir iletişim aracı olarak da olanaklarını genişletir değerini yükseltir dilin.

Dilin olanaklarını genişletirken düşüncenin de sınırlarını genişletmiş olur.

Öylece şiiri şiir dışı bir amaçla yazmasa da başkaları için değil kendisi için yazsa da yine insanlar için düşünmüş yazmış olur ozan... Kendisi için yazarken de ve dışa değil içe dönükken de insana ve insanlığa yararlı olur.

Kişi gerçeği kendi dışında değil kendinde bulabilir ancak. Kendi dışında görüntüsünü gözleyebilir gerçeğin. Kendinde ise görüntünün gerçeğini bulabilir.

Gerçeği ışıldakla kendi dışında arayan kişi değildir ozan... İçinin radarındaki yansımalarda bulan veya sezen kişidir gerçeği... Işıldağın görebildiği gösterebildiği çok azdır. Kör noktaları sonsuzdur. Radarınsa kör noktaları azdır. Işıldak bir anda bir yana yönelebilir ancak. Radarsa bir anda her yana açıktır. Işıldak arar durur. Radarsa aramadan bulur. Bir simya kılavuzunun yazdığı gibi **"arayış ancak arayanda yoğunlaşırsa taş bulunur"** (7).

Simya kılavuzunun tanıklığına ne gerek? Türk tasavvuf yazınının nice ozanı gerçeği kendinde aramayı salık vermemiş midir? Hacı Bayram Veli'nin diliyle **"kendüde buldu kendüde buldu maksudunu"** gönül.

İsviçreli ruhbilimci Jung'un **"yönlendirilmiş düşünce"** kavramı vardır (8). Işıldak ona benzer. Radarsa yine Jung'un deyimiyle —yönlendirilmiş düşüncenin karşıtı olan— **"öznel düşünce"**ye benzer.

Tıpkı radarın belli bir yöne değil her yöne açık olan vericilik-alıcılık işlevi gibi öznel düşünce de yönsüzdür. "Açıktan" düşünür içten düşünür yakından düşünür uzaktan düşünür öznel düşünebilen kişi... Belleğiyle bile

sınırlı değildir. Belleğin altındaki anımsananın gerilerindeki düşler dünyasına efsaneler dünyasına kısacası insanlığın ortak bilinçdışına açılıp uzanabilir. Duygularla düşüncelerin sezgilerie bilgilerin henüz biribirine değmediği alanlarda dolaşabilir.

Şiir dışı amaç gütmeyen ozan böylesi bir öznel düşünce özgürlüğüne kavuşabilmiş demektir.

Yönlendirilmiş düşünce uygulama için de yaşam için de zorunludur. Uygulamalı bilimler için zorunlu... Düzenli toplumsal yaşam için zorunlu...

Öznel düşünce ise zorunlu değildir ama yararlıdır. Bazen zorunlu olandan da yararlı...

Denebilir ki şiir dışı amaç gütmeyen veya bir toplumsal işleve yönelmeyen şiir boş lâfdır öyle şiir olmasa da olur... Yine denebillr ki şiir hiç olmasa da olur ama bilim olmasa teknik olmasa siyaset olmasa olmaz. Fakat Lao Tsu'nun dediği gibi

"olandan kâr gelir
olmayandan yarar" (9)

Çünkü yine Lao Tsu'nun dediği gibi

"bir testi yaparsın
çamurdan
içindeki boşluktur
onu yararlı kılan".

Şiirin boşiuğu da bu türden bir boşluktur. Yararlı boşluktur. İnsanlar —hele siyaset adamları— böylesi yararlı bir "boşluk" bırakmazlarsa yaşamlarında tüm yaşamları toplumsal işlevleriyle dolu olsa bile yararsız olabilirler.

İçe dönük öznel düşüncenin siyasete —yalnız dolaylı değil— doğrudan doğruya yararlı olabilecek bir yönü ve işlevi de vardır.

Kişinin gerçeği kendinde bulabileceğini söylemiştim. Savaşlar da kişinin veya toplumun kendinde verilir aslında. Her savaş ancak görünürde dışa dönüktür. Her savaş kişilerin veya toplumların kendi içlerinde kazanılır ya da yitirilir.

Bir savaşı karşınızdakine karşı kazanabilmek için ilkin kendi içinizde kazanmanız gerekir. Yalnız dış güçlere karşı savaşılarak kazanılmış bir kurtuluş savaşı yoktur.

Savaş önce kişilerin kafasında doğar. Kişilerin kafasında yüreğinde kazanılır. Özsavaştır bu...

Özsavaşı kazanınca belli bir güç edinirsiniz. O güçle yakın çevrenizde bir savaş vermeniz gerekir. Çevre savaşıdır bu da...

Çevre savaşını kazandığınızda edineceğiniz daha büyük güçle toplum içinde bir savaş vermeniz gerekir. İç savaş diyebilirsiniz buna...

Ancak o iç savaşı sürdürürken dış savaşı verebilirsiniz.

Türk Kurtuluş Savaşı öyle olmadı mı? Atatürk o savaşı ilkin kendi kafasında yüreğinde verip kazandı. Sonra çevresinde savaş verip kazandı. Sonra da bir yandan kendi toplumunda iç savaşı sürdürürken onun yanı sıra dışa dönük savaşı yürüttü. Ve ancak bu özsavaşdan ve onu izleyen çevre savaşından ve onu da izleyen iç savaşdan aldığı güçle dışgüçlere karşı bir kurtuluş savaşını oluşturup kazanabildi.

Vietnam Savaşında Vietnam'lıların kazandıkları başarının da gizi buradadır.

Vietnam halkının gücüyle Amerika Birleşik Devletlerinin gücü karşılaştırılırsa birinin bir karınca kadar çelimsiz öbürünün bir kaplan kadar gözkorkutucu olduğu görülür.

Vietnam Savaşını aslında Vietnam halkı kendi içinde Amerika halkı da kendi içinde vermişdir. Vietnam halkı kendi içinde kazanırken Amerika halkı da kendi içinde yitirmiştir bu savaşı... Koca kaplan o nedenle bir küçük karıncaya yenilmiştir. Ve siyaset adamı oimadan önce sanatçı ve ozan olan Ho Çi Minh'in kafasında başlamıştır bu savaş... Veya Ho Çi Minh gibi düşünebiienlerin kafasında...

Bu kitabın Şiir Çevirileri Bölümüne bazı parçalarını aktardığım Hint savaş destanı "Bhagavatgita"da da bir adamın kendi kafasındaki yüreğindeki savaş anlatılır. Kendi kafasındaki yüreğindeki savaşı kazanmadan dış güçlere karşı savaşı başlatabilmesi söz konusu bile değildir destan kahramanının...

Bir insanın kendi kafasındaki yüreğindeki bir savaşı kazanabilmesi içinse içe dönük düşünebilmesi öznel düşünebilmesi özgür düşünebilmesi gerekir. Yasalardan - yasaklardan da çelişkilerden de korkmayacak kadar özgür ve cesur düşünebilmesi gerekir.

Bunu başarabilmek için ille şiir yazmak gerekmez ama şiir böyle düşünebilmeyi özeilikle kolaylaştırır. Yeter ki şiir dışı bir amaçla şiir yazmasın ozan... Şiiri bir iletişim aracı olarak seçmiş olmasın... Bu kurala uyabilirse kafasının bütün kapılarını camlarını açarak düşünebilir.

Yüreğinde çelişen duyguiarı kafasında çelişen düşünceleri serbestçe çatıştırabilir. Ve o çatışmalardan gerçeğin doğrunun kıvılcımı parlayabilir bir anda... Dışa dönük düşünürken göremediği bir çıkış yolu aydınlanabllir o kıvılcımla...

"Gerçeğin şimşeği düşüncelerin çatışmasıyla çakar" (10) demiş ozan.

Gerçeğin şimşeğini çaktırmak için düşüncenizi ille başkalarının düşüncesiyle çatıştırmağa ne gerek var? Ondan önce insan kendi kafasında bu çatışmayı özgürce —yan tutmayacak kadar özgürce— yapabilmelidir. Lao Tsu'nun dediği gibi **"doğru"**nun **"bazen çelişkili"** olabileceğini bile içine sindirebilmelidir.

Zaman zaman usçu düşünce sınırlarını zorlayan Doğulu kafası Zen Budizminde —yalnız çelişen düşünceleri değil— biribiriyle ilişiği olmayan düşünceleri bile çatıştırarak gerçek kıvılcımını yandırabilmeyi neredeyse bir bilimsel yöntem durumuna getirmiştir. Bizim halk ozanlarımızın da başıyla sonu biribirini tutmaz gibi görünen nice manileri vardır. Ama o başıyla sonu biribirini tutmayan düşüncelerden imgelerden şaşırtıcı bir uyum doğuverir sarsıcı bir etki çıkıverir ortaya ve ancak şiirle düşünülebilen bir gerçek kıvılcımı çakıverir.

Kimi insanlar özgür olmayı davranışlarında kurallara törelere uymamakta veya toplumsal sınırları yasakları aşmakta ararlar. Oysa gerçek özgürlük içte özgürlüktür. Kendi kafanızda kazılı sınırları aşabiliyor musunuz? İşte o zaman ancak gerçek özgür olursunuz.

Bir film görmüştüm. Kafasında ve gönlünde özgür olan bir kızla öylesi bir özgürlüğe erişemeyen sevgilisi arasındaki gerilimi anlatan bir film... Kızın o yüzden kendisini hor görmesine dayanamıyan erkek bir gün kızın ve sokaktakilerin şaşkınlıktan açılan gözleri önünde çırılçıplak soyunup pencerenin dışına çıkar ve

— Bak işte özgür oldum

diye öğünür.

Kızın verdiği karşılık şu olur:

— Özgür değilsin çıplaksın.

İç özgürlükle dışa dönük özgürlük arasındaki ayrım bundan daha tatlı belirtilemezdi sanırım.

Kimi şiirle sağlıyabilir iç özgürlüğünü kimi başka yollardan sağlıyabilir. Ne yoldan olursa olsun iç özgürlük sağlanmadan gerçek özgür olunamaz ve toplumun da insanlığın da insanın da özgürlüğüne katkıda bulunulamaz.

Haziran 1976

NOTLAR:

(1) Bakınız: Bu kitabın şiir çevirileri bölümü.
(2) Etienne Souriau: Çağdaş Fransız estetikçisi.
(3) Bakınız: Bu kitabın şiir çevirileri bölümü.
(4) Ernst Cassirer - "Language and Myth" - Bölüm: 3.
(5) Bakınız: Bu kitabın şiir çevirileri bölümü.
(6) Michael Hamburger - "The Truth of Poetry" - Bölüm: 2.
(7) Arthur Koestler - "The Act of Creation" - Bölüm: 7.
(8) Carl Jung - "Psychology of the Unconscious" - Bölüm: I.
(9) Bakınız: Bu kitabın şiir çevirileri bölümü.
(10) "Bârika-yı hakikat müsademe-yi efkârdan çıkar" - Ziya Paşa.

ŞİİRLER

1

EVREN

SORUDAN ÖNCESİ

insan insana yapayalnız
değildik o çağda canlıydı dünyamız
canlıydı balıkçıya salık veren rüzgâr
canlıydı suçluya gürleyen bulutlar
canlıydı yağmur canlıydı toprak
yağmurdan toprağın doğurduğu yaprak
yaprağı hayvana
hayvanı insana
insanı toprağa
karan doğa
canlıydı güneş canlıydı ay canlıydı yıldız
canlıydı o çağda dünyamız

sorularla dağılmamıştı
daha dünyanın büyüsü

gün batınca bir kara perde inerdi göğe
evrenin denklemi ışıklarla yazılırdı
yansırdı yakamozlarla karanlık denize
anlamasak da yaşardık yaşamın gizini

sormazdık soramazdık
sorulanla soran ayrılmamıştı çünkü

yalnız değildik bizimleydi tanrılar
bırakırdık ellerine kendimizi
tanrılar çarpardı tanrılar kollardı
tanrılar doyururdu uyuturdu bizi
tanrıların bahçesinde güneş açarken
gün doğardı dünyamıza yeniden

mutluyduk uyuşan dostlar gibi dünyayla
sorusuz yaşıyanlar gibi mutlu

1976

ÇAĞBAŞINDA

bir görünmez duvar indi
bilmeden aştığımız çizgiye
öncesi dumanlar içinde
bir efsane şimdi

avucumuza soğuk çarpan
duvarın ardında gördüğümüz
değil miydi dün yürüdüğümüz çayır
şimdi bir yeşil pan
eski ormanlara kaçmadadır

bize doğru koşan tunç yüzlü kahramanlar
yansıyınca görünmeyen duvardan
günbatısında güneşleşir
batar yüce dağlardan
tunç yüzlü kahramanlar
daha dün biz değil miydik onlar

ve duaya başlarken son umutla biz
yıkılır tapınaklar ardarda
dönerler dağlarına tanrılar
boşuna uzanır ellerimiz
kırılır dualar duvarda

çekilen sular gibi çekilmiş
saydam duvar ardına dün
bir çorak dünya kalmış bize
boşlukta bir gün

korkuyla döndük duvardan
bir umutla baktık yarına
yarın yaratılmamıştı yarın
kaldırdık başımızı kapanan göğe
izi yok tanrıların

ne yaratmak gelir elimizden
ne öimek geilr gönlümüzden

içimizde bir ürküntü bir yalnızlık
sulardan ve çayırdan son kalan
kadınlarımıza sarıldık

tekerleği dönüyordu çağların
yaklaşıyordu bize doğru
bir yaratılmamış yarın

ne ölmek gelir gönlümüzden
ne yaratmak gelir elimizden

1950

YARIN

birşeyler olacak yarın
duruşundan belli
kırdaki atların
bulutların koşuşundan belli
kazışından köstebeklerin toprağı

karıncaların telâşından belli
birşeyler olacak yarın
belki bir tomurcuk
belki bir ağacın düşen yaprağı
belki de bir çocuk

pek o kadar göremesek de uzağı
kuşların uçuşundan belli
birşeyler olacak yarın
öbürgünden önemsiz
bugünden önemli

1975

U Ç A N D A İ R E L E R

bu sonsuz gök
bizden midir değil midir
bu yıldızlar
canlı mıdır cansız mı

dostlar olmalıdır
bu göğün içinde
düşman olmalı

canlıysa bu yıldızlar
toprağında can olmalı
nefes alınmalıdır
yaşanıp ölünmeli

insan bu göğün boşluğuna dayanmaz
bir koca göğün içinde
bir ufacık dünyada yapayalnız
bir avuç insanla yaşanmaz

can olmalıdır göğün
yıldızlarında can
bize benzer veya benzemez
dost veya düşman

gelmeliler dünyamıza
içmeliler suyumuzdan

1953

AYDAKİ ADAM

aya giden adamlar
kovdular aydaki adamı
aya giden adamların ayak izinden
aydaki adam gelecek yine bir gün
inecek yine geceleyin aydan
aydınlatacak yine uykumu

1975

J E O L O G

avucumda bir buhurdan bu dünya
çağlar tüter insansız
sarar beni benden uzağa
yokolmuş dağlar
yankılar beni yapayalnız

toprağın basamaklarından iner
derin dağlara yükselirim
eski ırmak izlerinde
akar yiterim kumlarla
görmez olur beni gözlerim

1976

S O R U

kimbilir
insanda son kalan gözler
görür mü dünyayı uzaktan

kimbilir
küçülür mü dünya
büyür mü uzaktan

kimbilir
küllenir mi dünya
özlenir mi yoksa uzaktan

1975

2

İNSAN

YASA

elmalarda diş izi
senindir bu dişlem
yapıldı hanene
gereken işlem

melekler de tanık
suçlusun
işbu yasa hükmünce
sen bir insanoğlusun

insanoğlu

MADDE BİR

dünyaya gelmelidir

MADDE İKİ

sevmeli sevilmeli
dünyayı cennetin
kendisi bilmelidir

MADDE ÜÇ

yaşama sevgisinin
kökleri gönlünde
insanoğlu günün birinde
ölmelidir

dönmelidir dudaklarına
buruk bir elmanın tadı

(DÖRDÜNCÜ MADDE OKUNAMADI)

işbu yasayı
kim yürütür bilinmez
bilinmeyen ellere
karşı gelinmez

1954

M A Ğ A R A

mağaranın duvarına
hayvanları taştan oydum
kükrediler karanlıkta
türkülerle karşı koydum

karanlıktı mağara
ışığı taştan oydum
üşüyordum
bir de güneş koydum

aşk oydum mağaranın duvarına
aşk oydum
ağrıdı taşlar
yarıldı mağara

ben doğdum

1970

Ç O C U K

düşünebilseydin doğduğunda
örtülmeden öğreneceklerinle bildiğin
konuşabilseydin ağlamanı kesip
belki de birşeyler öğretebilirdin

1976

G Ö Ç M E N

sevdiklerimin başında bir bilmediğim
görmediğim özlediklerimin başında
yurdum olmadan sıladayım
kimsem ölmeden yasda

yollarda gözlediğim nedir
mektuplarda beklediğim ne
nereden sürmüşler beni
buralar nere

bir bildiğim olmalı
bilmez olmuşum
bir derdim olmalı
gülmez olmuşum

buralara konmuş
göçmen olmuşum

1970

İNSAN

elbette senden güzel olacaktı
çizdiğin resim
yaptığın heykel
senden büyük olacaktı
senden yakışıklı

elbette senden doğru söyliyecekti
yazdığın şiir

elbette senden çok duyacaktı
söylediğin türkü

sen olduğundan büyüksün
sen olduğundan iyisin
sen olduğundan güzel

1954

D E R E

ağacım ben dalları derinde
yaprağım ben paramparça
suyla ışığın ellerinde

ben yüzen bir kuş
bir çakıltaşıyım
dallara konmuş

balığım ben
uçan gölgeyim suda
gökte bir ışık

göğüm ben
toprak yatağında
suyla karışık

eğil bana bak bana
senim ben
sana aşık

1970

G Ö Z G Ü

gözgüye baktım özüm görmeğe
seni göresim geldi

gözgüye baktım karardı dünya
sana değesim geldi

gözgüye baktım camdan aşıp
sana gelesim geldi

1976

Gözgü: Azerbaycan Türkçesinde "ayna" demek.

B A C H S O N A T I

ne ben sorayım seni
ne sen beni sor
soyunmuş seslerimiz tenden
boşlukta bir aşk örüyor

ses olmuş duygular
yaklaşır dalga dalga zamansız
kavuşsa da seslerimiz biribirine
biz kavuşamayız

ne kollarımız var saracak
ne öpecek dudaklar
ne görülecek yüzümüz var
ne görecek göz

bir aşk örüyoruz boşlukta
çizgiden soyut
zerreden öz

1953

B E N M İ S İ N

dirilten misin beni gövdem
öldüren misin bilmem

gördüren misin beni gözüm
körleten misin bilmem

bildiren misin bana başım
gizleyen misin bilmem

bir ben varım benden öte
ben misin bilmem

1971

Y O R D A M

görmeden bak
duymadan dinle
öğrenmeden bil

tohumla ekil
ağaçla yüksel
yaprakla dökül

yerinmeden üzül
sevinmeden gül
ölmeden öl

avuçlarınla sor
gizlerini
gökten

1976

S O N R A

burada bitsin mi hikâye
başlasam mı yeniden herşeye

yine tanrı mı olsam
yaratsam mı kendimi
ateşle havayla suyla mı
yalnız eniyle boyuyla mı
neyle kursam

boş mu versem tanrılığı
bir başıma otursam
ne ateş ne hava ne su
ne en ne boy
ne Habil ne Kabil
ne soy

ne ben ne tanrı

1953

E N

kuş durmuş
kanadı vurmuş da
uçuşun ucuna
durmuş

o kuştan aşağı
koş

raks donmuş
konmuş da doruğuna döngünün
donmuş

in eteğine raksın
dön eteğinde raksın
yokuştan aşağı
koş

durmuş ırmaktan geri
durmuş ırmaktaki al yaprak ta
akmaz olmuş

ondan geri
koş

ırmak kuş
yaprak raks
dönmez uçmaz akmaz olmuş

uçta uçulmaz
dorukta durulmaz
duruşta akılmaz olmuş

uçuşun ucundan aşağı
doruğundan eteğe döngünün
durmuş akıştan geri
koş geri koş geri
koş

1970

TRENSİZ

trenler geçmez oldu gözlerinden artık
sallanmaz oldu ak mendili
rayların sonu belli
en uzak yerler bile tanıdık

trenler geçmez oldu gözlerinden artık
ayrılan ayrıldı kavuştu kavuşan
duman tütmez oldu yolcu gelmez
bir tren sesi kalmış kulağında uzaktan

trenler geçmez oldu gözlerinden artık
kampana çalmaz oldu saati
istasyonda artık o bir başına
elinde bileti

1953

Ç İ Z G İ

günlerden bir akşam üstü
yolda tozlar uçuşuyordu
her biri kendi başına birer dünya

dünyalardan birinde bir insan
insanın avucunda bir çizgi
çizginin ucunda bir son

sonda bir gün ağarıyordu
bir çocuk doğmuş yol üstünde
yummuş avucunu ağlıyordu

1974

Ş A H

önce piyadeler vuruştular
her biri halk gibiydi
şahlar çevrelerinin kalesinde
güvenlik içinde tutsak gibiydi
vezirler atlar filler
şahları uğruna seferber
her biri şahından özgürdü
ne var ki özgür olan
savaşda erken ölürdü

şah denildi sonunda şahlardan birine
dikili kaldı kazanan şah
daracık dörtgenine
mat olan şah ise sürüldü dışarı
son verildi şahlığına
son verildi tutsaklığına
bırakıp ardında akları karaları
yürüdü gitti özgür
yürüdü gitti bir başına

1975

İKİ YÜZLÜ ADAM

ikinci yüzüm sen gül biraz
ben ağlıyacağım

havadan sudan konuş kaygısız
ben deli gibi
aşık olacağım

ikinci yüzüm
işine gücüne bak sen
ben şilr yazacağım

dosyalar aç
tezkere yaz
dostlara bile duyurmadan
ben öleceğim yine biraz

ikinci yüzüm
yolda kaldı iki gözüm
ekmek getir bana biraz

1953

YAPAMADIĞIMIZ

Rahşan'a

akşam kapı eşiğinde bir terli giysi gibi
soyunmak vardı derdinden evrenin
bir entari serinliğini giyinmek
kendi derdini tespih gibi çekmek elinde

yün örmen vardı akşamları koltuğa gömülü
karşında polisiye roman okumak senin
sorgusuz bakışmak yoruldukça gözlerimiz
sevinçsiz gülmek üzüntüsüz ağlamak

oturmağa konuklar gelmesi bazen
çevresinde bir masanın kaygısız
sıcacık konularda bir demli çay gibi
bilmedik komşularla konuşmak

dünyamızla uyuşmak vardı
oyunda sonunu görmeden oynamak
sevinebilmek kazandığına
yitirdiğine yerinebilmek

düşünmiyebilmek yoruldukça düşünmekten
kamaştıkça örtebilmek gözlerini
düşlerde bile ışıktan sakınarak kendini
uyuyabilmek vardı vaktinde rahat

1964

AK DERİLİLER

kızıldan sarıdan karadan
kadınlar daha da üzgün ak derili
uzak düşen sevgilere
tenleri anten gibi gerili

kentlerin ışığında kararır dünya
kadın aydan alır biz ondan güneşi
içinde kurur yeşerir doğa
değişen mevsimler eşi

caz dinler dertlenirler bazen
dünyaları afrikalara dönüşür
sıcak ormanlardan uzakta
yüreklerinde birşeyler üşür

soluk yüzlü ince tenli süzgün
ak derili kadınlar
sererler odaya bir avuç toprak
çarşaf gibi üzgün

1970

PROMETE KENTTE

promete şimdi kentte
kayalara bağlı değil
beton duvarlarla çevrilidir
kartalların giremiyeceği bir semtte
kendi kendini kemirir

1976

A Ş M A K

ırmak ırmak
ülkeden ülkeye
sınırları aşmak

sınırları yarları
görünmeyen duvarları
yasaları yasakları

düşünde düşde
yürekte aşmak
aşmak
aşmak

1970

S I N I R

dur yolcu bura sınır
yabandır yasaktır ötesi
çiçeklerden seçemezsin
kokuları renkleri bir

kuşdan pasaport sorulmaz
gümrüksüz geçer yüküyle karınca
dur yolcu bura sınır
sen geçemezsin

dereye bakma durmaz akar
öteden de içer ceylan bu suyu
dur yolcu bura sınır
sen içemezsin

dur yolcu bura sınır
ne çizili ne yazılı
geçemezsin yine de silemezsin
içinde kazılı

1976

G E L İ N L İ K

bir bitmeyen baharda
tükenmeyen lâvanta çiçeği
bohçalara sarılı bahçelerde
büyümeyen büyükannelerin
solmayan gelinliği

1972

A V

ormanın kuytusunda vurulan geyik
hayvanlar acınla suskun
dallar yasınla eğik
boynuzlarında çizgilerinde gözlerinde
avcının söndüremediği iyilik

1971

3

TOPLUM

Y A R G I

öldürenle katiliz çalanla hırsız
tümümüz sanığız tümümüz savcı
tümümüz suçlu tümümüz yargıç

kimi aklar kimi suçlarız
kimi bağışlar kimi asarız
kendimizi başkasında

hergün bir bıçak saplı
birinin arkasında
vurulan da biziz vuran da

1975

B A R I Ş K U Ş A Ğ I

kan vardı yollarda kavgalardan akan
kin vardı yerlerde diken diken
bir buz çağındaydı dünya
gökte bir yanmayan güneş vardı
donmuştu biribirinden insanlar
ne bir dost ne bir eş vardı

sarsıldı birdenbire depremle dünya
yarıklarda yürekler açtı yer yer
kinden açtı kandan açtı yürekler
sevgiler filizlendi yüreklerden
selviler gibi deldiler ölümü
gencecik kızlarla incecik erkekler

çıplak ayaklarla ezdiler dikenlerini kinlerin
çullarını örttüler eski kanların üstüne
buzlu yollarında alaca dünyanın elele
yürüdüler türkülerle yürüdüler güle güle
gencecik erkeklerle incecik kızlar
sevgilerinden doğacak bir sıcak güne

1970

U Y U M

halk ozanı Levnî'ye özen

boşluğa bulut buluta yağmur
yağmura toprak ne güzel uymuş

gündüze güneş güneşe tarla
tarlaya başak ne güzel uymuş

başağa buğday buğdaya insan
insana emek ne güzel uymuş

emeğe eylem eyleme yürek
yüreğe sevgi ne güzel uymuş

1975

KÖYLÜ KADINLAR

köylü kadınlar
fistanları güllü kadınlar

topraktan doğup da toprağı yoğurandır onlar
veresiye canlarını doğurandır onlar

köylü kadınlar
fistanları güllü kadınlar

yüzleri güneştir onların yanık
ayakları topraktır onların yarık

doyulmadan güzelliğine
tarlalarda solandırlar

köylü kadınlar
fistanları güllü kadınlar

1970

PÜLÜMÜRÜN YAŞSIZ KADINI

Pülümürün bir dağ köyünde gördüm onu
yaşını sordum bir giz gibi güldü
kimi seksen dedi köylülerden kimi yüz
yüzüne baktım bir giz gibi güldü

bir asa vardı elinde
bir solmuş kırallığın
kadifeden harmanisi üzerinde
bir hititliydi o bir selçukluydu
bir ermeniydi bir kürttü
bir türk

yaşını sordum bir giz gibi güldü
koluma girdi bir soylu kadınca
tozlu köy yolunda sürüyerek eteğini
beni tek gözlü sarayına götürdü
köy yapısı kulübesinin

zamanı onda yitirdim ben
yitik zamanlara onda eriştim
en soylu yoksulluğun toprak döşeli sarayında
bir taç gibi kondu başıma Türkiyeliliğim

1969

B i l g i :

Pülümür Doğu Anadolu'nun en yoksul yörelerinden biridir. Binlerce yıldır biribirine eklenen uygarlıkların bu deprem yöresindeki tek kalıntısı insandır.

U Z A K T A N

dertler özledim dertlerden uzakta
yarık topraklar özledim
yanık insanlar

türkülerin çağırdılar uzaktan beni
başımda kağnıların ağrıdılar
kavruldu kuraklığın içimde

toprağın su istedi benden
yaylaların ekin dediler
ışık dediler insanların

kök salasım geldi ağaç gibi toprağına
gökten yağmur alıp güneşten ışık
sana veresim geldi

yaşlar dökülesi gözlerimden Türkiye
çorak topraklarına senin
açılmamış gözlerine gözlerim verilesi

1954, Winston-Salem, N.C., A.B.D.

T A K A

takalar geçiyor allı yeşilli
takalar geçiyor dümenleri lâzlı
takalar geçiyor en nazlı
yelkenlilerden de güzel

güvenli sularda işsiz dönenen
gezi yelkenlilerinden çok duyarak denizi
takalar geçiyor enginlere
yamalı göğsünü gere gere

takalar geçiyor yükle yürekle
takalar geçiyor emekle dolu
günlük güneşlik kıyılardan kopmuş
denizlerde Anadolu

kıyılar kadın olmuş
açılır gider erkeği
takalar takalar toprağın
denizde çarpan yüreği

1970

AĞRILI

o köyde doğup o köyde ölenler
ne bir deniz ne bir kent
ne de başka bir dağ görenler

toprağı kıraç
kendisi aç
elleri yedirenler

umutsuz gelip bu dünyaya
mutsuz gidenler
o köyde doğup o köyde ölenler

1968

TAPUSUZ MEMET

doğmuşmuşun da
insanmışın da
yurttaşmışın da
Durmuşun oğlu Memetmişin

geç hemşerim geç
bunlarla kendini
adam saydıramazsın

vergini vermişin de
askere gitmişin de
eyilikten gayri
kime ne'tmişin de

geç hemşerim geç
bunlarla karnını
doyduramazsın

süreni senmişin de
ekeni senmişin de
biçeni senmişin de
her bi şeyi sen

geç hemşerim geç
bunlarla bu toprağı
senin olduramazsın

hani senin tapun
hani senin senedin
hani iki şahidinen
bin dönüm zilyedin

git işine Memet
elde ne tapu ne senet
sen bu dünyada ne ararsın

1965

sıla derdine düşünce anlarsın
yunanlıyla kardeş olduğunu
bir rum şarkısı duyunca gör
gurbet elde İstanbul çocuğunu

türkçenin ferah gönlünce küfretmişiz
olmuşuz kanlı bıçaklı
yine de bir sevgidir içimizde
böyle barış günlerine saklı

bir soyun kanı olmasın varsın
damarlarımızda akan
içimizde şu deli rüzgâr
bir havadan

bu yağmurla cömert
bu güneşle sıcak
gönlümüzden bahar dolusu kopan
iyilikler kucak kucak

bu sudan bu tattandır ikimizde de günah
bütün içkiler gibi zararı kadar leziz
bir iklimin meyvasmdan sızırılmış
bir içkidir kötülüklerimiz

aramızda bir mavi büyü
bir sıcak deniz
kıyılarında biribirinden güzel
iki milletiz

bizimle dirilecek bir gün
Egenin altın çağı
yanıp yarının ateşinden
eskinin ocağı

önce bir kahkaha çalınır kulağına
sonra rum şiveli türkçeler
o Boğazdan sözeder
sen rakıyı hatırlarsın

yunanlıyla kardeş olduğunu
sıla derdine düşünce anlarsın

1947 Londra

ŞİİR ÇEVİRİLERİ

BHAGAVATGİTA

Bhagavatgita (Tanrı Şarkısı), büyük Hind Destanı Mahabharata'nın öykülerinden biridir.

Hind felsefesinin ve sanskrit yazınının en önemli yapıtlarındandır.

Yaklaşık iki bin yıl önce yazıldığı sanılır. İki bin beş yüz yıl önce yazıldığını öne süren uzmanlar da vardır.

Çevirilen bölüm, Tanrı Vişnu'nun görüntüsü olan Krişna'nın savaş öncesinde komutan Prens Arcuna'ya söylediklerinden derlenmiştir.

yaşıyanlara da ölenlere de üzülmez bilge
hiçbirimiz hiçbir zaman yok olmadık
hiçbir zaman da yok olmıyacağız

nasıl şu gövdenin içindeki can
çocukluktan gençliğe
gençlikten yaşlılığa geçerse
ölümde de bir başka gövdeye geçer

duyulardan insana
soğuk gelir sıcak gelir
acı gelir tat gelir
bunların hepsi de geçicidir

acıyla tadı bir tutabilen
ikisini de aşabilen ancak
ölümsüzlüğe erebilir

yoktan var olunmaz
olan yok olmaz

çözülmezdir evrenin örgüsü
değişmezi değiştirmeğe
kimsenin gücü yetmez

gövdeler ölür
gövdeleri giyinense ölümsüzdür
ölçülemez biçilemez o
yok edilemez o

ölümsüz ve doğumsuz olan
sonsuz ve başsız ve değişmez olan
ölebilir mi hiç gövde gibi

doğumsuzluğu bilen
ölümsüzlüğü bilen
sonsuzluğu ve değişmezliği bilen
öldürecek gücün olmadığını da bilir kendinde

eskimiş giysilerden soyunduğu gibi gövdenin
gövdeyi giyinen de eskimiş gövdeden soyunur
yeni giysiler gibi yeni gövdeler giyinir o

silâhlar yaralamaz onu
ateş yakmaz onu
yel kurutmaz
su ıslatmaz onu

solmazdır ıslanmazdır o
yanmazdır yaralanmazdır o
değişmezdir tükenmezdir o
heryerdedir o
heptir o herdir o

gözle görülmez
akılla bilinmez
değiştirilmez

doğan için ölüm çaresizdir
ölense yeniden dirilir
olması gerekene üzülünmez

görünmezdir doğumdan önce
tüm varlıklar
ölümle de görünmez olurlar

iki görünmezlik arasındadır ancak
görünürlük

ölümsüzdür yerleşen
tüm varlıkların gövdesine
ölümsüzün ölümüne yas tutulmaz

acıyla tadı
yitimle kazancı
yengiyle yenilgiyi
bir tutarak gir savaşa
o zaman işte günah işlemezsin

kurtulursun bu yolda yürürsen
eylemlerinin köleliğinden
hiçbir adım boşa gitmez bu yolda
hiçbir emek geri tepmez
birkaç adım bile yürümek bu yolda
kurtuluş demektir

düşüncesiyle ereği birdir
bu yolda yürüyenin
ama kararsızların düşüncesi
her yöne dal budak salabilir

aklı ermeyenlerin sözü boldur
onlar kutsal betiklerden de
bir takım sözler bulur
"işte" derler "gerçek budur"

ne bencil isteklerden geçer onlar
ne de cennetten
dualarında bile zevkle kudrettir gözettikleri
dünyaya yine dönmek
yine dönmektir onların kaderi

öylesine bağlanırlar ki
zevkle kudrete onlar
birliğe yöneltemezler istemlerini

karşıtları aşmalısın
ölümsüzlüğe ulaşmalısın
kazançlardan varlıklardan öte
kendine ermelisin kendine

heryeri sular kapladığında
suyla dolu kuyun olmuş ne çıkar
erenlere
tümü görenlere
kutsal yazıların artık ne gereği var

işde olsun gönlün
işin ödülünde değil
ödül gözetme çalışırken
çalışmaktan da durma geri

Tanrıya yönel her eyleminde
ödül düşünme
ne yengiye sevin
ne yenilgiye yerin
ayrımsızlığın erincinde ereceksin özgürlüğe

tutkuyla yapılan işin yoktur değeri
tutkusuz yapacaksın
budur bilgeliğin gereği

bu bilgeliğe erenler
kötülüğün de iyiliğin de üstündedir

L A O T S U'dan

DEYİŞLER

Büyük Çin bilgesi Lao Tsu Milâttan Önce altıncı yüzyılda yaşamıştır. Günümüze dek etkinliğini sürdüren TAOİZM'in kurucusudur.

HALK VE ÖNDER

tanınıp sevilen önder başta gelir
daha sonra korkulan
en sonda da sevilmeyen önder
yücelerin yücesi tanıtmaz bile kendini

güvenmeyene güvenilmez

gösterişsiz söylevsiz
yapıldı mı birşey
"biz başardık bunu" der halk

ÇELİMSİZ VE GÜÇLÜ

sudan uysalı yumuşağı yoktur
ama serte ve güçlüye karşı
sudan etkini de yok

çelimsiz güçlüyü
ince katıyı yenebilir
herkes de bunu bilir

yine de uymazlar bu kurala

bilge der ki onun için
halkla birlikte ezilendir
halkı yönetmeğe yetkin kişi

ülkesinin çilesini
ülkesiyle çeken kişi
dünyaya hükmedebilir

doğru bazen böyle çelişkilidir

Y U M U Ş A K Y Ö N E T İ M

yumuşak yönetilen ülkenin
halkı yalındır
sert yönetim
halkı kurnazlaştırır

HAKÇA YÖNETİM

hakça yönet ulusu

ne kadar çoğalırsa yasalar yasaklar
halk o kadar yoksullaşır
ne kadar keskinse silâhlar
ülke o kadar karışır
ne kadar aklıevvelse insanlar
o kadar acayip işler döner
ne kadar çoğalırsa kurallar yönergeler
hırsızlar o kadar çoğalır

onun için der ki bilge
ben tedbir almam halk düzelir
ben barışçı olurum halk doğru yola gelir
ben birşey yapmam halk zenginleşir
ben isteklerden arınırım
halkın da yalın ve temiz olur yaşamı

Ö L Ç Ü

sonuna kadar doldurmadan dur
çok bilersen bıçağı
ucu körlenir çok geçmeden

işini bitirdin mi
çekilmesini bil

HALKLA İLİŞKİ

iyi asker kırıcı olmaz
iyi savaşçı kızgın olmaz
yenen kişinin iyisi sert olmıyandır
alçakgönüllüdür iyi bir işveren

budur yolu halkla ilişkinin

T A O

tao bir boş kaptır
kullanırsın ama dolmaz
sayısız olanın
erişilmez kaynağıdır o

keskinliği törpüle
bakışları yumuşat
çöz düğümü
toza toprağa bat

derinlerde saklıdır
ama hep var olandır o
nereden geldiği
anlaşılmaz

BİLGE

bütün dünyayı dışarı çıkmadan bilebilirsin
cennetin yollarını görebilirsin bakmadan camdan
nice yol gidersen onca azalır bildiklerin

gezmeden bilendir bilge
bakmadan görendir
yapmadan çalışan

OLMAYANIN YARARI

tekerleğin göbeğini
otuz çubuk bölüşür
ortadaki deliktir
onu yararlı kılan

bir testi yaparsın
çamurdan
içindeki boşluktur
onu yararlı kılan

pencereler kapılar
oyarsın odaya
oyuklardır
onu yararlı kılan

olandan kâr gelir
olmayandan yarar

İNGİLİZ VE AMERİKAN OZANLARINDAN ÇEVİRİLER

T.S. (Thomas Stearns) ELIOT
Amerikan doğumlu İngiliz ozanı (1888 - 1965)

EZRA POUND
Amerikan ozanı (1885 - 1972)

DYLON THOMAS
İngiliz ozanı (1914 - 1953)

PETER LARKIN
İngiliz ozanı

DAVID MALLET
İngiliz ozanı (1705 - 1765)

RUDYARD KIPLING
İngiliz ozanı (1865 - 1936)

T. S. ELIOT

DÖRT KUARTET'den

BURNT NORTON (*)

I

Bu zaman da geçmiş zaman da
Gelecek zamanda vardır belki,
Gelecek zamansa geçmiş zamanda saklı.
Tüm zaman her zaman varsa eğer
Tüm zaman salıverilmez demektir.
Bir soyutlamadır ki olabilirdi denen
Sürekli bir olanak durumunda kalır
Bir düşünü dünyasında ancak.
Olabilirdiyle olan
Bir sona yönelir ki o da hep bu zamandır.
Yankılanır ayak sesleri bellekte
Sapmadığımız geçitten aşağı
Açmadığımız kapıya doğru
Gül bahçesi içine. Böyle yankılanır
Benim de sözlerim sizin başınızda.
Niçindir ama
Bir tas gül yaprağının tozunu kaldıran bu yankılanış
Bilemem.
Başka yankılar
Yaşar bahçede. Gitsek mi ardından?
Haydi, dedi kuş, bulun onları, bulun onları,
Dönüverin köşeyi. İlk bahçe kapısından
İlk dünyamıza, gitsek mi ardından
Kansak mı ardıçın aldatmacasına? İlk dünyamıza.
Oradaydılar işte, ağırbaşlı, görünmez,
Değmeden geçiyorlardı ölü yapraklar üzerinden,
Güz sıcağında titreşimli havadan,
Seslendi kuş derken, karşılık vererekten

(*) İngiltere'de Gloucesteshire'de bir konağın adı.

Çalılıkta saklı duyulmayan muslkiye,
Görünmeyen bakış geçti birden, öyle ki
Bakılan çlçeklerln görüntüsü geldl güllere.
Oradaydılar işte, konuğumuzdular, yadırgamasız.
Geçtik onlar da biz de, düzenll biçimde,
Boş bahçe yolundan taraçaya,
Eğildlk boşalmış havuza baktık.
Kuruydu havuz, kuru beton, kenarları sararmış,
Doluverdi güneş ışığından suyla havuz,
Usul usul yükseldl nilüfer,
Işıldadı ışığın özünden suyun yüzü,
Arkamızdaydılar onlar da, yansıyorlardı havuzda.
Bir bulut geçti derken, boşalıverdi havuz.
Gidin, dedl kuş, çocuk doluydu çünkü yapraklar,
Cıvıl cıvıl saklı, için içln kahkahalı.
Gidin, gidin, gidin, dedi kuş: İnsanoğlu
Dayanamaz gerçeğin çoğuna.
Geçmiş zaman da gelecek zaman da
Olabilirdiyle olan da
Blr sona yönelir kl o da hep bu zamandır.

EZRA POUND

PİZA KANTOLARI'ndan

Neyi gerçek seversen o kalır, gerisi döküntü
Neyi gerçek seversen koparılmaz senden
Neyi gerçek seversen özbeöz senin
Kimin dünyası, benim mi onların mı
belki de kimsenin?

İlkin gözle görülür, derken elle değilen
Cennet, dehlizlerinde bile cehennemin,
Neyi gerçek seversen özbeöz senin
Neyi gerçek seversen koparılmaz senden

Kendi masal âleminde ejderhadır karınca.
Kurtul kurumundan, insan değildir
Gözüpekliği de düzenliği de inceliği de yapan,
Kurtul kurumundan, kurtul diyorum.
Yeşil dünyadan öğren yaratılar sırasındaki
Ya da gerçek yaratıcılıktaki yerini
Kurtul kurumundan,
Kurtul alaycı seni!

GÖZLER

Efendimiz dinlen artık, yorgunuz yorgun,
Duyalım biraz da rüzgârın parmaklarını
Üstümüzü örten şu durgun
Şu kurşun gibi ağır kapaklarda.

Dinlen artık kardeş, gün ağarıyor bak dışarda!
Soldukça soluyor sarı ışık
Eridikçe eriyor mum.

Salıver bizi, dışarda en tatlı renkler,
Yosun yeşili, çiçek renkleri,
Ağacın altı serinlik.

Salıver bizi, tükeniriz yoksa
Akıp duran tekdüzeliğinde
Kara kuru baskıların
Ak kâğıt üzerinde.

Salıver bizi, biri var ki
Bir gülüşünün verdiğini vermez sana
Yıllanmış bilgisi tüm okuduklarının
Ona bakalım ona.

BİR KIZ

Ağaç ellerime girdi,
Özü kollarıma sızdı,
Büyüdü ağaç göğsümden aşağı
Uzandı kollar gibi dalları benden.

Ağaçlarsın
Yosunsun sen,
Menekşelersin üstünde yel esen,
Bir çocuksun şu kadar,
Ama saçma gelir âleme bunlar.

D O R Y A

Sonsuzluk duygusuyla bende ol
Acı rüzgârın,
Geçici şeylere benzemesin
Çiçeklerin şenliği gibi.
Gün görmez kayaların,
Kurşun rengi suların
Güçlü yalnızlığında al beni.
Tanrılar hayırla söz etsin bizden
Gelecek günlerde,
Ölüler âleminin gölgeli çiçekleri
Ansın seni.

DYLAN THOMAS

ÖLÜME KALMIYACAKTIR BU DÜNYA

Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.
Çırılçıplak ölüler
Aydaki rüzgârdaki adamdan olacaktır;
Kemikleri tertemiz ve tertemiz kemikleri yok olduğunda,
Yıldızdan olacaktır ayakları, dirsekleri;
Akılları başta olacaktır delirseler de,
Denizlere de batsalar yükseleceklerdir yine;
Yok olsa da sevgililer sevgi yok olmayacaktır;
Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.

Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.
Dalgaların altında upuzun yatanlar
Dağılıp gitmiyeceklerdir denizde;
Burulsalar da kasları koparan
Çemberlere gerili, kırılmıyacaklardır;
Kopsa da ellerinde gerilen inanları,
Kötülükler dolu dizgin delip geçse de onları;
Paramparça da olsalar çözülmiyeceklerdir;
Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.

Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.
Haykırmaz olsa da kulaklarında martılar
Gümbürdemez olsa da dalgalar kıyılarda;
Çiçeklerin fışkırdığı yerde bir çiçek bile
Kaldırmaz olsa başını çarpan yağmura;
Deli de olsalar ölü de çiviler gibi
Başverecektir kişilikleri kırçiçeğinden sürer gibi;
Çıkacaklardır güneşe tükeninceyedek güneş,
Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.

PETER LARKIN

GİDEN

Bir akşamdır gelen
Tarlalar üzerinden görülmedik bir akşam
Lâmbaları yakmadan.

İpeğe benzerse de uzaktan
Dizleri göğsü örttükçe
Rahatlatmayan.

Nereye gitti o ağaç
Yerle göğü düğümleyen? Nedir ellerimin altında
bu duyulmayan?

Nedir bu ağırlaştıran ellerimi?

DAVID MALLET

On sekizinci yüzyıl İngiliz ozanı
David Mallet'in "MUSTAFA" adlı sahne
oyunundan, Kanunî Sultan Süleyman'ın
oğlu Şehzade Mustafa'nın türlü
çiçeklerle bezenmiş bir ovayı
göstererek söylediği sözler:

Hayran olmamak elde mi, nasıl okşuyor bak
Duyularımızı şu binlerce kokuyla renk.
Onlar açsın diye doğan güneş, yağan rahmet
Bir ayrılık gözetir mi hiç aralarında?
Bunlara karşı onlar da buhurdandan yükselen
Şükran yüklü bir adak gibi sunarlar göğe
Bir demet benzeri kaynaşan kokularını.
Düşünce ayrılığı da böyle olsa gerek.
Zarar değil yarar gelir ancak birbirine
Ayrı düşüncelerden... Yeter ki düşünenler
İyi uyruklar olsun da dostça geçinsinler,
Yeter ki topluluğa hizmet etsin her biri,
Yasalara saygılı, hakana bağlı olsun!

RUDYARD KIPLING

ADAM OLMAK

çevrende herkes şaşırsa bunu da senden bilse
sen aklı başında kalabilirsen eğer
herkes senden kuşku duyarken hem kuşkuya yer bırakır
hem kendine güvenirsen eğer
bekliyebilirsen usanmadan
yalanla karşılık vermezsen yalana
kendini evliya sanmadan
kin tutmayabilirsen kin tutana

düşlere kapılmadan düş kurabilir
yolunu saptırmadan düşünebilirsen eğer
ne kazandım diye sevinir, ne yıkıldım diye yerinir
ikisine de vermiyebilirsen değer
söylediğin gerçeği eğip büken düzenbaz
kandırabilir diye safları derd edinmezsen
ömür verdiğin işler bozulsa da yılmaz
koyulabilirsen işe yeniden

döküp ortaya varını yoğunu
bir yazı-turada yitirsen bile
yitirdiklerini dolamaksızın dile
baştan tutabilirsen yolunu
yüreğine sinirine dayan diyecek
direncinden başka şeyin kalmasa da
herkesin bırakıp gittiği noktada
sen dayanabilirsen tek

herkesle düşüp kalkar erdemli kalabilirsen
unutmayabilirsen halkı kırallarla gezerken
dost da düşman da incitemezse seni
ne küçümser ne büyültürsen çevreni
her saatin her dakkasına
emeğini katarsan hakçasına
herşeyiyle dünya önüne serilir
üstelik oğlum adam oldun demektir

HİNT OZANI TAGOR'dan

GITANCALI

Bengalce aslından çeviriler

Hind ozanı Rabindranath Tagor (1861 - 1941) şiirlerini İngilizceye kendisi çevirmişti. Dünya da onu bu çevirilerinden tanıdı. Oysa düzyazıyla yaptığı bu çevirilerde şiirlerini nedense çok uzaklaştırmıştı asıllarından. Gitancali'nin İngilizcesinde şiirlerin sırası da değişik olduğu için neredeyse bambaşka bir kitap çıkmıştır ortaya. Gerçi düşünceleriyle duygularıyla simgeleriyle Tagor ikisinde de birdir. Ne var ki Bengalce aslında ozanlık gücü daha iyi belirir.

Ben bu çevirileri gençlik yıllarımda bir ara Bengalce çalışırken asıllarından yapmıştım. Bu kitabı hazırlarken yalnız çevirilerin dilini biraz arılaştırdım. Pek az çalışabildiğim Bengalceyi çoktan unuttum gitti. Eiimde bir bu çeviriler kaldı Bengalcemden.

1

ayağının tozuna
değsin başım
nem varsa benlik adına
boğsun gözyaşım

bana gelen her san
lekedir onuruma
ölüm getirir her an
çevremde dolanışım
nem varsa benlik adına
boğsun gözyaşım

benim adım verilmesin
gördüğüm işe
benim ömrümde senin isteğin
gerçekleşe

pürüzsüz sükûnunla sar beni
eşsiz güzelliğinle sar
gel dur da gönlümün nilüferinde
ben görünmez olayım
nem varsa benlik adına
gözyaşımla boğayım

3

tanımadığım nice insan tanıttın
nice evde bana da verdin bir köşe
uzağı yakına çevirensin
yabancıyı kardeşe

eski evimden ayrılıp düşünce yollara
düşünürüm ilkin kara kara
eskide de var olan sensin oysa
yenide de var olan sen
uzağı yakına çevirensin
yabancıyı kardeşe

ölümde yaşamda bütün evrende
nereye götürsen beni
tüm doğuşlardan bilinen
sen tanıtacaksın bana herkesi

yabancı yoktur bilene seni
kapılar kapanmaz olur
herkesin bağısın bilen bildirensin
senden ırak kılma beni
uzağı yakına çevirensin
yabancıyı kardeşe

7

türlü türlü âhenklerle gel
kokularla türkülerle renklerle gel

vücûdumda duyayım gel seni
başımda duyayım şarap gibi
örtülü gözlere büyülü renklerle gel
türlü türlü âhenklerle gel

gel pırıl pırıl duru ve güzel
inceliğinle sessizliğinle gel
gel başka başka düzenlerle

acınla gel neşenle gel canevime
gel günümün bütün işlerine
gel işlerden çekince el

türlü türlü âhenklerle gel

8

çeltik tarlasında güneşle bulutların
saklambaç oyunu var bu kez
mavi gökte ak buluttan sallar
kim yüzdürür bilinmez

arılar ışıkla esrik
balı kovanı unutmuş
ırmak kıyısında bir yığın kuş
neden toplanır bilinmez

girmesek bugün evden içeri dost
girmesek evden içeri
basıversek de göğü bugün
yağma etsek enginleri

sularda köpükler gibi
rüzgârda gülüşler koşuyor bak
boşversek de işi gücü
günü türkülerle harcasak

10

altın tepsinde bugün sana
gözyaşlarımı sunacağım mücevher gibi
bir gerdanlık dizeceğim onlardan
inciler gibi

ayaklarındaki halkalar
aydan güneşden olabilir
benim acımsa göğsüne
bir değerli taş gibidir

ne varsa senin
olur ne dersen
ister verirsin
alırsın istersen

acımsa benimdir ancak
bilirsin taşın temizini
karşılığında bir gülüşün
yeter gönendirmeğe beni

11

çelenkler ördük çiçeklerden
otlardan demetler derdik
bir sepet sunuyoruz içine
taze başaklar serdik

gel ey güz Lakşimi'si *
koşulsun ak buluttan araban gel
duru mavi yollardan gel
gel bütün karanlığı yıkanmış
ışıkla donanmış
ormanlardan tepelerden dağlardan
gel tacın ak nilüferlerle bezenmiş
serin çiğler içinde

Ganjın sular basmış kıyısına
kuytu korularda döşek serilmiş
dökülen yaseminlerden sana
kuğu dönüp yaymış kanatlarını
ayak ucuna

fısıltılar yükselir tellerinden
senin altın çalgının
bal gibi tatlı bir vızıltı derinden
eriyiverecek gözyaşlarıyla ansızın
kahkaha taşan âhenk

denektaşıdır pırıldayan
saçının büklümlerinde yeryer
bir an için o esirgeyen eller
dolaşsa düşüncemizde
altına dönüşür dertlerimiz
karanlıktan ışığa çıkıveririz

(*) LAKŞİMİ: Zenginliği ve talihi simgeleyen Hindu Türlü biçimlerde görünür.

20

bir yaz akşamıdır karanlık çöküyor
gün yok olmuştur
kesintisiz boşanır gökten
bir tükenmez yağmur

çekilmişim evin bir köşesine
kurarım kendi kendime
bahçede ıslak esen yel
kimbilir ne konuşur
kesintisiz boşanır gökten
bir tükenmez yağmur

dalgalar yükseldi gönlümde bugün
kıyı görünmez oldu
çiçek kokularından ıslak bahçenin
gözlerime yaş doldu

neylesem bu akşam neylesem
ne türküler söylesem
büyülü bir el değer belleğime
bildiklerim yok olur
kesintisiz boşanır gökten
bir tükenmez yağmur

21

sözün vardı buluşacaktık
bu fırtınalı gecede arkadaşım

yaşlar dökülür gökten yeryüzüne
uyku girer mi insanın gözüne
açmışım da kapıyı
dışarlara dalmışım

göz gözü görmüyor geceleyin
belli değil nerden geleceğin
hangi ırmak boyundan
hangi orman yolundan
hangi karanlığın koynundan
diye baka kalmışım
buluşacaktık bu gece arkadaşım

57

kalktın görkemli tahtından
aşağılara indin
gelip durdun kapısında sultanım
benim ıssız evimin

bir başıma oturmuş
bir türkü tutturmuştum
değince kulağına bu türkü
aşağılara indin
gelip durdun kapısında sultanım
benim ıssız evimin

ne şarkılar söyler sarayında senin
ne ustalar kimbilir
gün olur bir toy türkü de
seni böyle sarıverir

evrenin musikisi içinde
bir içli türküyü duyuverdin
elinde bir armağan çelenk
aşağılara indin
gelip durdun kapısında sultanım
benim ıssız evimin

YAZIN VE SANAT

SİYASET, ŞİİR VE TASAVVUF*

Bülent Ecevit, Altan Öymen'in kendisiyle "Cumhuriyet" için yaptığı konuşmalardan oluşan yazı dizisinin 11 Ağustos 1975 günü yayınlanan son bölümünde, bazı şiirlerinin zaman zaman siyasal yorumlara uğrayışından yakınarak şöyle diyordu:

"Oysa hiçbir şiirimi siyasal amaçla yazmadım. Ve siyaset mantığı ile şiir mantığı, belli bir düzeyin üstüne çıkılmadıkça, rastlaşmaz bile. Onun için günlük küçük politika hesapları açısından siyaset dışı şiirlerin yorumlanması çok saçma, gülünç ve acıklı oluyor."

Altan Öymen, "Türk - Yunan Şiiri de hayli yoruma uğramıştı", diye hatırlatınca, Bülent Ecevit şunları ekliyordu:

"Evet, aslında o da şiirin kendi gerçeklik anlayışı içinde bir izlenimin büyük bir açıklıkla ortaya konulması idi. Ama şiirden bir takım siyasal sonuçlar da çıkabilirdi. Dar siyasal mantık açısından bu şiiri yorumlamağa, eleştirmeğe kalkışanların sonunda nasıl mahcûp duruma düştükleri görüldü. Bu da benim tezimi doğrulamış oluyor. Yani, dar siyasal mantık açısından, siyasal çıkar hesapları açısından, şiirin iç gerçeği tahrif edilerek yorumlanmağa çalışıldığı vakit, son derece ters ve acayip durumlar ortaya çıkıyor ve, zamanı geldiğinde, o türlü yorumları yapmağa kalkışanların kendileri mahcûp durumda kalmış oluyorlar."

Bu noktada, Ecevit, Öymen'e, yalnız "Türk - Yunan Şiiri"nin değil, bir başka şiirinin de, "Sonra" adlı şiirinin de siyasal istismar konusu yapılmak istendiğini hatırlattı. Öymen, o konuda da bir şeyler söylemesini istedi Ecevit'ten. Ecevit, "Sonra" şiirini anlatabilmek için bir ölçüde Türk - İslâm tasavvufuna girmesi gerekeceğini, bunu da bir sohbet içinde değil, bir yazıyla yapabileceğini belirtti ve böyle bir yazıyı "Cumhuriyet" için ayrıca hazırlıyacağını söz verdi.

Bu yazı öyle hazırlandı.

(*) Bülent Ecevit'in bu yazısı CUMHURİYET Gazetesi'nin 16 Ağustos 1975 günlü sayısında yayınlanmıştır.

I.

Sayın Altan Öymen'le konuşmalarımızın "Cumhuriyet" te 11 Ağustos 1975 günü yayınlanan son bölümünde, **"siyaset mantığı ile şiir mantığı, belli bir düzeyin üstüne çıkılmadıkça rastlaşmaz bile. Onun için şiir.... dar siyasal mantık açısından, şiirin iç gerçeği tahrif edilerek yorumlanmağa çalışıldığı vakit, son derecede ters ve acayip durumlar ortaya çıkıyor ve, zamanı geldiğinde, o türlü yorumları yapmağa kalkışanların kendileri mahcûp durumda kalmış oluyorlar"**, demiştim.

Bu sözlerimi biraz daha açmak isterim.

Şiir, düşüncenin de dilin de sınırlarını zorlar. Şiirde siyasal amaç gözetmeyen, şiir-dışı hiçbir amaç gözetmeyen bir ozan, düzyazı diliyle kolay oluşturamayacağı ve anlatamayacağı bir gerçeği, bir doğruyu, şiirin düşünce yöntemiyle oluşturabilir ve şiir diliyle anlatabilir.

1954'de yazdığım "İnsan" başlıklı bir şiirde,

"elbette senden doğru söyleyecekti
yazdığın şiir
elbette senden çok duyacaktı
söylediğin türkü",

derken, bunu belirtmiş oluyordum.

Şiirin düşünce yöntemiyle ve diliyle ulaşılan bir doğruya veya gerçeğe, düzyazı dilinin düşünce yöntemiyle hiç ulaşılamaz demek istemiyorum. Ama şiirin yolu daha kestirmedir. Onun içindir ki bazı "ümmî" kişilerin bile şiirle vardıkları doğrulara, gerçeklere, filozofların veya bilginlerin daha geç ve güç vardıkları çokça görülür. Büyük fizikçimiz Prof. Feza Gürsey, 1968'de Bilim Ödülü Töreninde yaptığı "Yeni bir âlem - Yüksek Enerji Fiziği" konulu ilginç konuşmasını, halk ozanı Muhiddin Abdal'ın dört dizesiyle bağlıyordu:

"Muhyiddinem dervişem
Hak yoluna girmişem
on sekiz bin âlemi
bir zerrede görmişem"...

Yirminci yüzyılın önde gelen bir fizikçisi, çağın fizik alanındaki en ileri aşamaları anlatırken, on altıncı yüzyılda yaşamış bir halk ozanının tanıklığına başvurabiliyordu.

Nice filozofun bugün okunsa kolay anlaşılamayacak ciltler dolusu kitapta anlatmağa çalıştıklarını da, onların çağdaşları olan, veya onlardan önce gelen, bazıları belki okur-yazar bile olmayan kimi halk ozanları birkaç dizede anlatıvermişlerdir.

Şiirde, —**fakat şiir-dışı bir amaç gütmeyen şiirde**— bazı doğrulara veya gerçeklere daha kolay veya erken erişilebilmesinin nedeni, şiir yazarken, düşüncenin, önbilgilerle, önyargılarla, artniyetlerle veya kişisel hesaplarla ve ihtiraslarla ya da toplumsal amaçlarla sınırlanmaması, anlatımınsa düzyazı dilindeki kurallarla bir ölçünün ötesinde bağımlı olmamasıdır. Bu engeller kalkınca, kafanın kepenkleri açılır, bilinçle bilinçaltının, hattâ bilinçle ortak-bilinçdışının (1) haberleşme olanağı artar, üstelik duyguların ve sezgilerin düşünce sürecine katkısı çoğalır. Öylece, ozan, siyasette, hattâ felsefede veya bilimde güç ve geç varılan bir doğruya veya gerçeğe daha kolay ve erken varabilir (2).

O nedenle, şiir-dışı bir amaçla yazılmamış bir şiiri siyasal amaçla yorumlamağa ve istismar etmeğe kalkışanlar, günün birinde çok zor durumda kalabilirler. Çünkü şiir doğrulandığında, şlirde/belirtilen gerçek ortaya çıktığında, bu yorumcuların ve istismarcıların yanılgıları da ortaya çıkmış olur ve oyunları bozulur.

1947'de Londra'da iken yazdığım, 1950'den sonra yayınladığım "Türk - Yunan Şiiri"ni, 1974'de Başbakanlığım

sırasında istismara kalkışanlar nitekim bu duruma düştüler.

— Bu şiiri yazan adam mı Yunanlılar karşısında Türkiye'nin haklarını koruyacak?,

diyorlardı.

Konu, siyaset alanlarında, gazete sütunlarında aylarca işlendikten sonra, Kıbrıs Barış Harekâtından az önce, Meclis kürsüsüne kadar getirildi. Dış politika sorunları gergin bir ortamda tartışılırken, Meclisde uzun uzadıya şiirden söz etmek gereğini duydum. Hoşlanmadım da değil bundan... Soyut siyasetin kuruluğunu biraz olsun giderme olanağını bulmuştum. Kürsüden, o "Türk - Yunan Şiiri"ni siyasete girmeden yıllar önce yazmış olduğumu, ama o gün, Başbakanlığım sırasında da, altına imzamı atabileceğimi söyledim. İnsan sevgisinin, başka uluslarla dostluk özlemenin, utanılacak bir duygu olmadığını, bu tür insanca duygular beslemekten korkmamak gerektiğini, bu tür duygular beslemenin, gerektiğinde, kendi ulusunun haklarını korumağa engel olmayacağını anlatmağa çalıştım.

Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarım anladılar, ama ötekilerden çoğu anlamadılar tabiî... Ben kürsüden bunları söylerken, alaylı sataşmalarını sürdürdüler. O sırada anlıyamamalarının nedeni, kendi önyargılarıyla, artniyetleriyle ve küçük siyasal hesaplarıyla, kendi idraklerini, kavrayışlarını sınırlamış olmalarıydı.

Fakat bugün öyle bir noktaya gelindi ki, vaktiyle o şiirimi siyasette istismar etmeğe kalkışan kişiler ve partiler, sonra mahcûp duruma düştüler, ve ayni kimseler ve partiler şimdi, Türk - Yunan dostluğunun ve işbirliğinin gereğinden söz etmektedirler. Kültürümüzün ve yaşamımızın ortak noktalarını belirten demeçler vermektedirler (3). Benim 1947'de, siyasetle hiç ilgisi olmayan —siyasal hesaplarla veya kaygılarla düşüncesinin kepenklerini kapamayan, duygularının antenlerini kesmeyen— bir genç olarak şiirde söylediğim bir doğruyu, bir takım siyaset

adamları, siyaset mantığı içinde —genellikle türlü hesapların, kaygıların, ihtirasların sınırladığı daraltılmış bir düşünce çerçevesi içinde— düşünebilme ve ucun ucun söyliyebilme noktasına ancak 1975 yılında ulaşabilmişlerdir.

Kıbrıs Barış Harekâtı beni o şiirde söylemiş olduğum doğru ile çelişkiye, tutarsızlığa düşürdü mü?.. Sanmıyorum. Eğer içimde öyle bir tutarsızlık kuşkusu olsaydı, o kararı veremezdim. Çünkü öyle bir tutarsızlığın vicdan yükünü ömür boyu çekmeyi göze alamazdım. Biliyordum ki Türkiye o harekâta girişmeseydi, daha uzun süre ve daha çok kan dökülecekti, acı çekilecekti Kıbrıs'da... Kıbrıs Türkleri bütün özgürlük umutlarını yitireceklerdi, belki de yok edileceklerdi... Rumun Rumu kırımı bile sürüp gidecekti... Ve Kıbrıs sorunu, işleyen bir yara gibi Türk - Yunan ilişkilerini zehirleyip duracaktı. Oysa o harekâtla Kıbrıs sorunu bir çözüme ulaştıktan sonra, Kıbrıs'a barış geleceği gibi, Türk - Yunan dostluğunun ve işbirliğinin önündeki en büyük engel de kalkmış olacaktı.

Harekât süresince, o gençlik şiirimdeki düşünceleri ve özlemleri dile getirdim. İnsanlıkla kahramanlığı bir tutan Türk Ordusu, harekâtı mümkün olduğu kadar kansız gerçekleştirmek için elden geleni yaparken, ben de, Yunanlıları, Kıbrıs Rumlarını incitici tek bir söz söylememeğe özen gösterdim. Çünkü biliyordum ki dost olmamız gerekirdi ve kısa bir süre savaşmak zorunda kalışımız, dostluk yolunu düşmanlık duygularıyla kapatmamalıydı.

Atatürk'ten ve İnönü'den de öğrenmiştim bu kuralı... Yalnız şiirin bir gerçeği olarak değil, akıllıca siyasetin de gerçeği ve en geçerli kuralı olarak görüyordum. Kurtuluş Savaşı sırasında yaptıkları konuşmalarda, verdikleri demeçlerde, o iki büyük komutan ve devlet adamı, yurdumuzu ve bağımsızlığımızı kurtarmak üzere savaştıkları uluslara

karşı düşmanlık duygularını kışkırtıcı en küçük bir söz söylemekten titizlikle sakınmışlardı.

Dış siyasette ve hele savaş sırasında bir önderin yapabileceği en büyük yanlışlıklardan biri, kendi ulusunda başkalarına karşı kin ve düşmanlık duyguları kışkırtmaktır. Bunu yaparsa eğer, barış yollarını arama zamanı geldiğinde, kendi kışkırtmış olduğu kin ve düşmanlık duygularını, aşılmaz bir şovenlik uçurumu gibi, karşısında engel olarak bulur. Kendi kazdığı çukura kendi düşer.

Kıvançla gördüm ki, benim, Kıbrıs'da savaş sürerken barışdan ve dostluktan, Türklerle Yunanlılar arasında işbirliği zorunluğundan söz etmemi, Türk halkı büyük anlayışla karşıladı. Sokaklarda ne bir düşmanlık sözü duyuldu ne de bir taşkınlık oldu. Sorumlu basın da kin ve düşmanlık kışkırtıcı yayınlardan kaçındı.

Şimdi Türkiye'de olsun Yunanistan'da olsun, siyaset adamları, iki ulus arasında dostluk ve işbirliği zorunluğunu belirtmekte yarış ediyorlar. O yönde henüz geçerli adımlar atamıyorlar ama bu zorunluğu sözle olsun belirtmeğe başlayabilmeleri de, aslında, önemli bir aşama sayılır. İki ülkenin gerçekleri, dünya gerçekleri, çağın gerçekleri, bu aşamaya getirdi onları... Siyaset mantığı ile de bir doğruyu kavrıyabildiler, sonunda... Ama nice yıllardan ve acılardan, nice demagojilerden ve siyasal istismarlardan, ne denli şovenliklerden ve siyasal çekingenliklerden geçerek, bu doğruyu kavrayacak ve söyleyecek noktaya gelebildiler.

"bizimle dirilecek bir gün
Egenin altın çağı
yanıp yarının ateşinden
eskinin ocağı"

demiştim "Türk - Yunan Şiiri"nde... Ege Denizinin iki yakasındaki siyaset adamlarının, Egede o "altın çağ"ı diriltmek üzere elele verecekleri gün de ergeç gelecektir.

Ve şiirin dediği olacaktır.

Çünkü şiir, kendi dışında bir amaç gütmeyen, şiir-dışı bir hesabı olmayan şiir, doğruyu söyler. O şiiri yazan insanın bile, şiirsiz söyliyebileceğinden daha iyi, daha cesaretle ve daha erken söyler doğruyu... Çünkü, "İnsan" başlıklı şiirimde, **"elbette senden doğru söyliyecekti - yazdığın şiir"**, dedikten sonra, şunu söylüyordum insana:

"sen olduğundan büyüksün
sen olduğundan iyisin
sen olduğundan güzel".

Eğer insan, ihtiraslarının ve kişisel hesaplarının ağına düşmese, önyargılarıyla ve artniyetleriyle kendini aldatıp sınırlamasa, önbilgileriyle düşüncesini ve kavrayışını engellemese, dış baskılardan ve kendi iç baskılarından kurtulabilse, kafasının kepenkleri açılır, duygularının ve duyarlığının antenleri gerilir, ve daha çok duyar, daha açık görür, daha iyi anlar, daha doğru söyler, ve **"olduğundan daha büyük... daha iyi... daha güzel"** olduğu çıkar ortaya.

II.

"Sonra" şiirime geliyorum şimdi...

12 Temmuz 1975 Cumartesi günü Adapazarı'nın büyük alanında konuşuyordum. Bir ara sol yanımdaki yüksek yapının çatısından, alana kâğıtlar atılmağa başladı. Halk aldırış etmeden beni dinliyordu. Bir arkadaşım basılı kâğıtlardan birini havada yakalayıp kürsüye getirdi, önüme koydu. Baktım, 22 yıl önce, 1953'de yazdığım "Sonra" adlı şiir vardı kâğıdın üzerinde. Siyasetle ilgisi olmayan bir şiir, tasavvuf türünde...

İşin öncesini bilmeseydim şaşırabilirdim, ne ilgisi var diye bu siyasal konuşmayla o gençlik çağı şiirimin... Ama daha önce Anadoluda yeryer Millî Selâmet Partisi

örgütünün bu şiiri bastırıp dağıttığını duymuştum. Adapazarı'nda da gene onlar yapıyor sandım ilkin. Meğer yanılmışım. Bu kez Adalet Partililermiş. Yeryer bir silâhı kullanıyorlardı. Ne de olsa yöneticilerinin kafaları ve siyaset anlayışları, bir noktaya kadar biribirinden pek ayrılmıyordu.

Dedim ki kürsüden:

— Geçen yıl benim bir gençlik şiirimi, "Türk - Yunan Şiiri"mi dağıtıp aleyhimde kullanmak istemişlerdi. Fakat çok geçmeden zor ve mahcûp duruma düştüler. Şimdi de "Sonra" adlı bir gençlik şiirimi, gene benim aleyhimde bir siyasal istismar aracı olarak, dağıttıklarını duyuyorum ve görüyorum. Bu kürsüden söylüyorum: Gene mahcûp olacaklardır, gene zor duruma düşeceklerdir.

Neye güvenerek söylüyordum bunları?.. Kendime değil, halka güvenerek söylüyordum. Çünkü Türk halkının yüzyıllar boyunca oluşturduğu ve kendi şiirinde dile getirdiği tasavvuf anlayışını biliyordum. Çocukluğumdan beri halk şiirimizi, özellikle Yunus Emre'yi, bir ölçüde de büyük ozan Mevlâna'yı okuyarak yetiştiğimden, bir bakıma kafam, halkımızın kendi şiirinde oluşturduğu tasavvuf anlayışı içinde yoğrulmuştu. "Sonra" şiirim de o tasavvuf anlayışı içinde yazılmıştı. Halktan öğrenerek söylediğimi, yazdığımı, halk elbette anlardı.

Siyasette ikide bir karşıma çıkan bu şiir istismarlarına çok üzülmüyordum, hattâ bir bakıma seviniyordum. İki nedenle seviniyordum.

Birincisi, şiirden başka istismar edecek şey bulamıyorlardı. İkincisi de, bu şiir istismarcıları bana, bazı şeyleri şiir dilinden daha açık anlatma yükümlülüğünü getiriyordu. Öylelikle, şiirin doğrularını bir ölçüde siyasete yansıtma olanağını bulmuş oluyordum. Kafaları günlük küçük siyasetin dar çemberine hapsedilmiş bazı kimseler de belki öylece bazı doğruları bir ölçüde olsun anlıyabilirlerdi.

Onlar anlıyamasalar bile silâhları geri tepmiş olurdu hiç değilse...

Halka güveniyordum. Çünkü yüzyıllar boyunca şiirle düşünmeğe alışmış Türk halkının, şiir gerçeğini, şiirde dile gelen doğruları anlıyacağından hiç kuşkum yoktu. Nitekim bugün de, basında yazılamayan, siyasal toplantılarda söylenemeyen, radyoda televizyonda okunamayan bazı doğruları, Türk halkı, kendi ozanlarının dilinden, köy kahvelerinde, gecekondu kahvelerinde, özgürce söyleyip dinlemektedir.

"Sonra" şiirimin, Türk tasavvuf anlayışı içinde yazılmış bir şiir olduğunu belirttim. O bakımdan, bu şiiri açıklıyabilmek için, Türk tasavvufu üzerine düşüncelerimi anlatmam gerekir.

İslâmlığın Türk kafasında ve gönlünde yansıması tasavvuf yoluyla, özellikle tasavvuf şiiri yoluyla olmuştur. Türkün kafasındaki arayışa ve gönlündeki sevgiye İslâmın ışığı değince, Türk İslâm tasavvufu doğmuştur.

Milliyetçilikle Müslümanlığı bağdaşık bir bütün olarak gördüklerini öne sürenlerin, Türk İslâm tasavvufunu bilmemeleri veya bilmezlikten gelmeleri bir çelişkidir; kendi milletlerinin yüzlerce yıllık düşünce ve inanç birikimini tanımadıklarını veya anlıyamadıklarını gösterir.

Din duygusu kiminde korkudan alır gücünü, kiminde sevgiden... Din duygusu korkuyla beslenenler, genellikle bencil kişilerdir. Bu dünyada da bu dünyadan sonrası için de kendilerini düşünürler. Bu dünyada ve bu dünyadan sonra kendilerini güvence altına alma isteğidir, çıkış noktaları... Din duygusunun gücünü sevgiden alanlarsa, korkuyla değil, bencil bir korunma duygusuyla ve

yaşamdan sonrasını güvenceye bağlama kaygısıyla değil, bencillikten uzak bir sevgiyle ve gerçek inançla yönelirler Tanrıya... Genellikle Türkün din duygusunun temelinde, özellikle Türk İslâm tasavvufunu oluşturan din duygusunun ve anlayışının kaynağında, işte bu derin sevgi vardır. Tanrıya ve Tanrının yarattıklarına sevgi... Çıkış noktaları bu sevgi olanlar, Türk İslâm tasavvufunu oluşturmuşlardır.

Din duygusu korkuya dayananlar, bağnazlığa kolayca kapılırlar. Din duygusu sevgiye dayananlarsa bağnaz olamazlar. Bağnaz olmadıkları için de özgürce düşünürler ve ararlar.

Yüzlerce yıl tepeden gelen ve insan yüreğinde korkuyu körükleyip sömürmeğe yönelen bağnazlık baskısına karşın, Türk halkının özgür düşünceli ve hoşgörülü oluşu, ondaki din duygusunun sevgiye dayanışındandır.

Bu sevginin özünde Tanrının birliği ve Tanrıyla birlik inancı bulunur. Bu sevginin amacı ise o birlikte erimektir. İşte bu inançtan bu amaca yönelişin yoludur Türk İslâm tasavvufu... O nedenledir ki tasavvufun düşünce ve arayış okullarına "tarikat", yani "yol" denilir.

Gerçi zaman içinde o "yol"lar, "tarikat"lar da korkuyu ve bağnazlığı körükleyip sömürenlerce yozlaştırılmıştır. Kurumlaşmanın kaçınılması zor bir sonucu olan tutuculuk ve bağnazlık, o "yol"ları, "tarikat"ları da zamanla köreltip çıkmaza düşürmüştür. "Yol", "tarikat", adı üstünde, amaç değildir, araçtır. Ama kurumlaştıkça, tarikatlar, neredeyse, araç olduklarını unutup, amaç görüntüsüne bürünmüşlerdir.

Fakat Türk halkı, özellikle Türk köylüsü, kurumlaşmanın katı duvarlarını, daima, sevgisiyle ve duygusuyla, sezgisiyle ve aklıyla aşabilmiştir. Bunun için başvurduğu en etkin yöntem de şiir olmuştur.

Bu ulusal gelenek bugün de sürüyor. "Aydın" denen çevrelerde hâlâ bir ölçüde geçerli olan düşünce yasakları ve baskıları, bugünün Türk halk şiirinde, geçmişte olduğu gibi, gene geçersiz kalıyor. Türk İslâm tasavvufunun engin kaynağından ve özgürlük geleneğinden aldığı önlenmez güçle, Türk halkı, gerçekliğine ve doğruluğuna inandığı her düşünceyi gene özgürce söylüyor, inanmadıklarını da sınırsız bir hoşgörüyle dinliyor.

Bugünün Türk halk şiiri de, yüzyıllar boyunca olduğu gibi, sevgiyi ve bir'liği dile getirmektedir. Dinsel düzeydeki bir'lik inancını ve özlemini, toplumsal düzeyde de yansıtmaktadır. Tasavvufda kendisini gerçeğe yakınlaştıran özgürlüğü, halk şiirimiz, toplum sorunları üstüne düşünürken de kullanmaktadır.

Başlangıcından bugüne kadar Türk tasavvuf şiirinin baş konusudur bir'lik... Benim "Sonra" şiirimin konusu da odur. Toplumda korkuyu ve bağnazlığı egemen kılmak isteyenler, insan değerini küçültmeğe, insan kişiliğinin özgürce gelişmesini engellemeğe uğraşanlar, Türk İslâm tasavvufundaki bir'lik kavramından yüzyıllar önce tedirgin oldukları gibi, bugün de tedirgin oluyorlar. Yüzyıllar önce Mevlâna'nın **"sende görecek göz yok"** dediği türden kimseler, eskiden olduğu gibi bugün de bu konuyu istismara kalkışıyorlar.

"Sende görecek göz yok. Görerek bakabilseydin eğer, baştan aşağı O olduğunu görürdün",

demiş Mevlâna... Bir dörtlüğünde de Tanrıya şöyle seslenmiş:

"Sen bende ve ben sende belirirız ve saklanırız..... İkimiz arasında benle sen yokuz".

Mevlâna, bir'liği reddetmenin, kendini bir'den ayrı görmek olduğunu, hâd bilmezlik olduğunu, insanın kendinde Tanrıdan ayrı bir varlık var sanması anlamına geldiğini düşünür. Bunu açıkça yazmış.

Bu düşüncenin kaynağı da Kur'ân-ı Kerîm'in Bakara Sûresindeki şu sözler olamaz mı:

"'Allah oğul edindi' dediler; hâşâ, oysa göklerde ve yerde olanlar O'nundur. Hepsi O'na râm olmuştur. Gökleri ve yeri yoktan var eden Aliahdır".

Yokdan var edilenin, kendini, var edenden ayrı bir varlık gibi görmesi, Türk İslâm tasavvufunun kabûl edemediği bir anlayışdır.

Mesnevî'de Mevlâna, sen-ben ayrımının reddini, kapıyı vuran insanın şu öyküsüyle de dile getirir:

"Dostu,

— Kim o?, deyince,

— Ey gönül bahçesindeki sevgili, sensin,

diye karşılık verdi.

Dostu,

— Ey ben, madem ki bensin, öyleyse gei, İçeri gir, bu evde zaten iki kişiyi alacak yer yoktu , dedi ".

Yüce halk ozanı ve mutasavvıfı Yunus Emre de şiirlerinden birçoğunda bu anlamdaki bir'lik düşüncesini dile getirir. İşte, değişik şiirlerinden derlenmiş birkaç örnek:

"ikilikten usandım
birlik hânına kandım".

"devşiriben ikiliğim
birliğe yetmeğe (ermeğe) **geldim".**

"Hak cihana doludur
kimseler Hakkı bilmez
Onu senden iste
O senden ayrı olmaz".

"hem bâtınım (gizliyim) **hem zâhirim** (görünenim)
hem evvelim hem âhirim
hem ben O'yum hem O ben'im
hem o kerîm-ü han ben'im".

"tevhid (birlik) **imiş cümie âlem**
tevhîdi bilendir âdem
bu tevhîdi inkâr eden
öz canına düşman imiş".

Benim "Sonra" şiirim, Türk halk şiirinin erişilmez yüceliği karşısında, iddialı bir şiir değildir, ama halkımızın tasavvuf şiirinin geleneği içindedir. İstismar konusu yapılmak istenen, "Sonra" şiirimdeki bir'lik anlayışı da, yüzyıllar boyunca bütün halk şiirimizde, tasavvuf edebiyatımızda sürekli işlenen bir'liktir. Mevlâna'dan ve Yunus'dan aldığım sözler ve dizeler, bunun sayısız örneklerinden ancak birkaçıdır.

"Sonra" şiirimde, Türk tasavvuf şiirinin bir başka teması daha yer alıyor:

"ne Habil ne Kabil
ne soy"...

Kimi halk ozanlarımızın yüzyıllar boyunca işleye geldiği bu temanın da kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir. İşte kanıtı Bakara Suresinde:

"Rabbin meleklere,

— Ben yeryüzünde bir halife (insanoğlu) var edeceğim, demişti; melekler,

— Orda bozgunculuk yapacak, kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni takdis etmekte bulunuyoruz, dediler; Allah,

— Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim, dedi".

"Sonra" şiirimdeki **"ne Habil ne Kabil - ne soy"** dizeleri de dünyada "bozgunculuk yapacak, kanlar akıtacak"ların varlığından bir yakınış...

Kur'ân-ı Kerîm'de, Habil'le Kabil öyküsüne, adları söylenmeden değinilir. Bilindiği gibi, Habil'ie Kabil, Âdem'in iki oğludur. İkisi de birer kurban sunarlar. Habil'in kurbanı kabûl edilir, Kabil'inki kabûl edilmez. Kıskançlığa kapılan Kabil, kardeşi Habil'i öldürür. Öylece, insanın yaradılışından sonra ilk kardeş kanı dökülür ve bunun lâneti Kabil'in üstünde kalır. Kur'ân-ı Kerîm'in Mâide Suresinde bu öykü anlatıldıktan sonra, şöyle denir:

"Kim bir kimseyi bir kimseye veya yeryüzünde bozgunculuğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur."

Ayrılık gayrılık olmaksızın, kardeş kanı dökülmeksizin, bir'liğin barışı içinde dostça yaşama özlemi, Türk tasavvuf şiirinde sıksık işlenen bir konudur. Yunus Emre bakın bu konuda ne der:

"çarh-ı felek yok idi
canlarımız var iken
biz o vakit dost idik
azrâil ağyâr iken

.....

Çalap aşkı candaydı
bu bilişik ondaydı

Âdem ile Havva kandaydı (nerdeydi)
biz onunla yar iken

dün geldi safi Âdem
dünyaya bastı kadem
İblis aldadı ol dem
uçmakta gezer iken

.....

ne gök vardı ne yer
ne zeber (üst) **vardı ne zîr** (alt)
kom'şu idik cümlemiz
nur dağında yaylar iken

ne oğul vardı ne kız
ervâh idik orda biz
Yunus dosttan haber ver
aşk ile göyner (içten yanar) **iken".**

"Sonra" şiirimdeki,

"ne ateş ne hava ne su
ne en ne boy
ne Habil ne Kabil
ne soy"

dizeleri, Yunus'un **"ne gök vardı ne yer - ne zeber vardı ne zîr..... ne oğul vardı ne kız"**, dizelerinin bir yansımasından başka nedir ki?..

İkisi de "çarh-ı felek yok" iken hüküm süren "dost" luğa, "komşu"luğa, barışa, bir'liğe, "bilişik"liğe bir özlem...

Fakat Türk İslâm tasavvufu hem bu özlemi duyar hem de yaşamın gerçeğinde bu özlemin tam karşılanamıyacağını bilir. Çünkü yaşam, kendi diyalektik mantığı ve düzeni

içinde, karşıtların bir çatışmasıdır. Ancak o çatışmalar arasında sürdürülen bir arayışla ve sentez çabasıyla, bir'liğe, dostluğa, barışa, huzura yönelinebilir.

Yaşamın gerçeğiyle, var oluşun gerçeğiyle çelişen bu özlemin mantıkî bir sonucu da, yokluğu, yok olmayı özleyişdir. Zaman zaman Türk İslâm tasavvuf şiiri bu özlemi de dile getirir.

Bu özlem bazan bir'liğe erme isteğini de aşar, bir'likte erimeyi, eriyip bitmeyi gözetir.

İsmail Hüsrev Tökin, "Mevlâna'da Yok-oluş Felsefesi" başlıklı yazısında şöyle anlatır bunu:

"Mevlâna'da gaye, bir olmak, bir bulmak, bir bilmek değildir. O, yolun sonunu bitmekte bulur. Tanrı vuslatına kavuşarak sevgilide yok olmak hedefidir.... Vuslat, yok oluşun ancak bir başlangıç kelimesidir."

Yaşam gerçeğinin, var oluşun, kaçınılmaz bir ürünü olan, karşıtların çatışmasını (diyalektiği), Mevlâna da bir yerde Habil - Kabil örneğiyle anlatır:

"Tanrı ak ve kara iki bayrak dikti. Biri Âdemdi öbürü yol kesen şeytan. O iki büyük ordu arasında savaşlar oldu, gelip geçti. Bunun gibi, ikinci devrede Habil geldi. Onun arı ve ak nurunun karşıtı ve aykırısı Kabil oldu."

Yok olma, bitme nedir?.. Mevlâna bunu da adetâ bilimsel bir dille anlatır:

"Yok olma, bitme, karşıtın karşıtını yok etmesiyle olur. Karşıt kalmadı mı sonsuzluktan başka birşey kalmaz."

Öyleyse kesin barışın ve huzurun tek çaresi yok olmaktır. Mevlâna bu özlemi de şöyle dlle getirir:

"Kişi tümden yok olmadıkça kesin bir'lik olmaz. Bir'lik erişmek değil, yitmektir."

Bir başka yerde de şöyle der:

"Bu evrende derviş yoktur, hak ermişi yoktur. Olsa bile o, ermişlik katına erişmişse yok olmuş demektir."

Karşıtların çatışmasını, kendi kendine oynanan bir "huzur tavlası"na benzeten Mevlâna, şunları ekler:

"Bu ben'im demek, gerçekte O'dur demektir. Ey canı biz ve ben kaydından kurtulan! Ey erkekte kadında söze ve niteliğe sığmaz ruh! Erkek - kadın kaydı kalkıp bir olunca o bir sensin. Kendi kendinle huzur tavlası oynamak için bu ben ve bizi vücûda getirdik. Bu suretle ben ve bizler tümden bir can hâline gelirler. Sonunda da sevgiliyle bütünleşirler."

Bu bütünleşmeyi, yine Mevlâna, **"Ben sudan, ateşden ve esen havadan değilim. Biçimlenen kilden de değilim. Aştım bütün onları"** diye anlatır.

Ben de, şiirimde, **"ne ateş ne hava ne su"** diyerek, o bütünleşme özlemini dile getirmeğe çalışmışım.

Bir'liğe erdikten sonra yok olma özlemini, Yunus Emre ise şöyle dile getirir:

"ilâhî bir aşk ver bana
nerdeyim bilmiyeyim
yavı kılayım (yitireyim) **ben beni**
isteyüben bulamıyayım

.....

al gider benden benliği
doldur içime senliği"...

Bir başka şiirinde de Yunus bu konuda şunu söyler:

"bu cihana gelmeden
mâşuk ile bir idim
kul hüvallah sıfatlı
bir bî-nişan nûr idim

o dem ki birlik idi
nitesi dirlik idi
o payansız kudrette
ne Mûsa ne Tûr idim

bile idim hazrette
o bî-kıyas kudrette
ne şerikim var idi
ne kimseye yar idim

yer gök yaratılmadan
kalu belâ denmeden
levh kalem çalınmadan
miracda kâdir idim".

Bir'likle yetinmeyip yok olmayı özlemenin, olmama özleminin, kaynağı, uzun bir evrimden, çilelerden, aşamalardan sonra Tanrıya eriştiğinde, ondan bir daha uzak düşmeme isteğidir. Bir daha karşıtların savaşının acısına katlanmama isteği... Yalnızca barışın, sevginin, bir'liğin egemen olacağı bir yaşam veya yaşamsızlık özlemi...

Fakat bu özlemi biribirinden güzel türlü deyişlerle dile getiren Türk İslâm tasavvufunun ozanları, bir yandan bu özlemi duyarlar, bir yandan da yaşamın ve yaşam içindeki sürekli karşıtlar savaşının acısına, çilesine katlanırlar. Yollarını o çilede ararlar. Özlemleri, bu katlanışda onlara güç katan bir ışıktır, bir umuttur, bir ülküdür.

Yaşamdan elini eteğini çekmiş, insanlığa sırtını çevirmiş, yüreğini - kafasını topluma örtmüş bencil dervişliği de manastır keşişliğini de reddeder Türk İslâm tasavvufu...

Hem yokluğun kesin ve sonsuz huzurunu özler Yunus, hem de korkmaz yeniden oluşdan:

"korkma ulaşık isen
ne olursan olasın"

der.

"Sonra" şiiri de, işte, ulaştıktan, "ulaşık" olduktan sonra yeniden olup olmamanın bir iç tartışmasıdır.

Türk İslâm tasavvufunu oluşturan nice büyük ozan, yüzyıllar boyunca, benden çok daha güzel dile getirmişler bu düşünceleri, bu iç tartışmayı...

Bu tür düşünceleri yadırgıyanlara, kendisine saldıranlara, sizde **"görecek göz yok"** demiş Mevlâna... Dinsel inancından kuşku duyanlara da bir ince sitemde bulunmakla yetinmiş:

"canım tende oldukça Kur'ânın kölesiyim
o seçkin Muhammed yoiunda ölesiyim
her kim bu sözden başka bir söz söylerse benden
hem ondan üzülürüm hem o sözü diyenden",

demiş.

Yunus Emre ise, halk diliyle tatlı tatlı alay etmiş öyleleriyle:

"hakikat bir denizdir
şeriat onun gemisi
çoklar girdi gemiye
denize dalmadılar

çoklar geldi kapıya
kapıyı tuttu durur
içeriye giriben
ne varın bilmediler".

Fakat öylelerinin, Mevlâna'lar, Yunus'lar yaşarken de şimdi de kapalı tutmağa uğraştıkları kapıyı, halkımız, özgür düşüncesiyle, sevgisiyle, sezgisiyle, şiiriyle, daima aralıyabilmiş. Onun için ben de kaygı duymuyorum... **"Görecek göz"**ü olmayanlar, **"gemiye girip denize dalmayanlar"**, **"kapı"**yı tutup duranlar ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, Yunus'ları, Mevlâna'ları, Hacı Bektaş'ları, Hacı Bayram'ları, Muhiddin Abdal'ları, Muhiddin Arabî'leri ve daha nice Türk İslâm mutasavvıfını yetiştiren ve anlıyan Türk halkının, Türk İslâm tasavvufu geleneği içinde 22 yıl önce yazdığım bir özentisiz şiirde benim ne dediğimi ve ne demediğimi haydi haydi anlıyacağını biliyorum.

NOTLAR:

A.

(1) "Ortak - bilinçdışı" terimi, İngilizce "collective unconscious"un karşılığı olarak kullanılmıştır. Ruhbilimci Carl Jung'un oluşturduğu bu terim, bilincine varılmaksızın, soydan, toplumdan ve insanlığın çağlar boyunca edinilmiş genel deneylerinden kişiye geçen ve onu etkiliyen anılar, izlenimler, itkiler (impulse) birikimi anlamınadır.

(2) Aşkın (transcendent) düşünceleri, düzyazı dilinin sınırlarını aşarak oluşturma ve anlatma olanağının ozanlardan başka sanatçılar için de var olabileceğini, "Milliyet Sanat Dergisi"nin 8 Ağustos 1975 günlü sayısında, Romen heykeltraşı Brankuş üzerine yazdığım bir yazıda göstermeğe çalıştım.

Öte yandan, önbilgilerle ve önyargılarla koşullanmadan düşünebilmenin sağladığı düşünce özgürlüğüne ve genişliğine, bunun insan kafasındaki kepenkleri açmasına ilginç bir kanıt da şudur: Çağımızda fizik ve matematik alanında en büyük buluşlar genellikle genç yaşda bilginlerce yapılabilmektedir. Çünkü bilgi koşullandırması, yaşları ilerledikçe, bilginlerin de düşünebilme, görebilme yeteneklerini sınırlamakta veya entellektüel cesaretlerini kırmaktadır.

(3) Dışişleri Bakanı Sayın İhsan Sabri Çağlayangil'in 1975 Temmuz ayında "Tahidromos" adlı Yunan dergisinde çıkan sözleri.

B.

- Kur'ân-ı Kerîm'den alınan sözler, Diyanet İşleri Başkanlığının 1973'de yayınladığı "Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı"ndandır.

- Mevlâna çevirileri için, Asaf Hâlet Çelebi'nin "Mevlâna Rubaileri"nden (Kanaat Kitabevi - İstanbul 1944); Rüştü Şardağ'ın "Mevlâna - tek ciltte Mesnevî"sinden (Başkent Yayınevi - Ankara 1973); İsmail Hüsrev Tökin'in "Türk Yurdu" Dergisinin Temmuz 1964 tarihli "Mevlâna Özel Sayısı"nda çıkan "Mevlâna'da Yok-oluş Felsefesi" yazısındaki bazı metinlerden; 1966'da Konya Turizm Derneğince yayınlanan "Mevlâna Güldestesi"nden yararlanılmış, bazılarında bir ölçüde dil sadeleştirmeleri yapılmıştır. Mevlâna'nın "canım tende oldukça" diye başlayan dörtlüğü, M. Nuri Gencosman'ın "Mevlâna'dan Seçme Rubaîler" (Türkiye İş Bankası Yayınları - 1964)'inden alınmıştır. Ayrıca Afzal Iqbal'in "Life and Work of Rumi" ("Rumî'nin Yaşamı ve Yapıtı" - Institute of Islamic Culture - Lahore - 1974) ve Aldous Huxley'in "The Perennial Philosophy" (Chatto and Windus - Londra - 1946) adlı kitaplarındaki bazı İngilizce Mevlâna çevirilerinden yararlanılmıştır.

- Yunus Emre'den alınan parçalar, "Milliyet" yayınları arasında 1971'de çıkan "Yunus Emre - bütün Şiirleri" adlı kitaptandır.

BRANKUŞ*

Romanya gezisinde Bülent Ecevit, 25 Temmuz 1975 Cuma günü, büyük Romen heykelktraşı Konstantin Brankuş'un (okunuşu böyle, Romence yazılışı Constantin Brâncuşi) bazı büyük yapıtlarının bulunduğu Tîrgu-Jiu kentine ve doğduğu köy Hobitza'ya gitti. Brankuş'un (1876 - 1957) doğup büyüdüğü yöreleri gezdi. "Sonsuz Sütun", "Öpüş Kapısı" ve "Sessizlik Masası" adlı anıt-yapıtlarını yerinde gördü. Dönüşünde Milliyet Gazetesinin Sanat Dergisi için Brankuş üzerine bu yazıyı yazdı.

Kimi plastik sanatçılar yapıtlarında bir düşünceyi anlatırken, resimin veya heykelin "dil"inden çok, edebiyatın dilini kullanırmış gibi davranırlar. Romanya'lı büyük heykeltraş Brankuş, fizikötesi (metafizik) düzeyde düşünen bir sanatçıydı, ama düşüncesini edebiyat yapar gibi değil, heykel sanatının kurallarına göre oluşturduğu bir "dil"le anlatırdı. Buna "anlatırdı" da dememeli aslında; "biçimlendirirdi"...

(*) Bülent Ecevit'in bu yazısı MİLLİYET Gazetesinin SANAT DERGİSİ'nin 8 Ağustos 1975 günlü 144. sayısında yayınlanmıştır.

Heykelde fizikötesi düşünceyi "edebiyat" yapmaksızın biçimlendirmek, soyutlamayı gerektirir. Çünkü fizikötesi düşünce, aşkın (transcendant) düşüncedir. Öyle olunca da fizik görüntüyü aşmak zorundadır. Bu bakımdan Brankuş'da soyutlama bir anlatım aracıdır.

Fizik görüntüyü yansıtan plastik sanatçılar arasında da soyutlamacılar vardır. Öylelerinde soyutlama, doğada görüneni çözümleyerek fizik görüntünün özüne varma çabasıdır. Brankuş ise, doğada görüneni hem çözümleyen hem de aşan bir soyutlamacıydı.

Kimi heykellerinde, Brankuş'un, ele aldığı konuyu fizik görüntüye yakın biçimde yansıttığı da olurdu. Bunu yaparken, Brankuş, taşa, madene ruh katmada büyük ustaydı. Bir Rodin'den geri kalmazdı. Çocuk başı heykelleri somutlaşmış bir sevgidir sanki... Fakat Brankuş'un asıl üstünlüğü ve özelliği, heykelcilik kurallarına göre oluşan düşüncelerini soyutlama yoluyla biçimlendirişindedir.

Doğada görüneni aşmak, doğayı aşmak anlamına gelmez. Doğadan kopmak anlamına gelmez. Doğadan kopulamaz aslında. İnsanın kendisi doğada bir unsurdur ve doğayla bağımlıdır. Görünen kadar görünmeyen de doğanın bir gerçeğidir. Resim sanatında soyutlamayı, bu yüzyıl başlarında, sonuna kadar götüren büyük Rus ressamı Maleviç, en sonda, tuvaline boşluğu koymuştur. Boşluksa, nicelik bakımından doğada en büyük yeri tutan bir somut gerçektir. Bir başka deyişle, boşluktan öte soyutlama yapılamaz, oysa boşluk da doğadır. Onun için, doğayı reddeden veya kendine özgü bir "doğa" yaratmağa kalkışan sanatçı, kendi kendini aldatır, belki bir süre sanat uzmanlarını, eleştirmenlerini de aldatabilir, ama halkı aldatamaz.

Brankuş, heykelde soyutlamayı en ileri götüren —Maleviç'in resimde götürdüğü kadar ileri götüren—, sonuna dek götüren bir sanatçıydı; fakat soyutlamanın, soyutlama yoluyla doğada görüneni aşmanın, doğayı aşmak, hele doğadan kopmak olamayacağını, doğadan kopulamayacağını bilirdi. En soyut heykellerinde de doğaya saygılıydı, gücünü doğadan alırdı.

İnandırıcılığı da bundandır Brankuş'un... Nice soyut resimi veya heykeli alaya alan kimseler bile, hiç sanat eğitimleri olmasa da, Brankuş'un soyut sanatına saygıyla bakmaktan kendilerini alamazlar. Onun en soyut heykellerinin bile gerçekliğini sezerler. Bir üstün doğa güzelliğinden etkilenircesine etkilenirler Brankuş'un soyut heykellerinden...

Brankuş'un soyut sanatının başı gökte de olsa ayağı her zaman yerdedir. "Boşlukta Kuş"un bile ayağı yerde, sonsuzluğu yansıtan yapıtlarının da kökleri toprağın derinlerindedir. Tıpkı doğduğu köyün yakınındaki Tîrgu-Jiu kentine diktiği "Sonsuz Sütun" gibi... Topraktan fışkırıp göğe dimdik yükselen, sonsuza dek yükselen o yalın ve görkemli sütun gibi...

Ayağı yerde başı gökte oluş, Brankuş'un sanatının özelliği olduğu kadar düşüncesinin, yaşam felsefesinin de özüdür.

Brankuş'un soyut sanatının ayağı ne denli yerde, kökleri ne denli topraktadır?.. Romanya'da gördüm ki Brankuş'un yapıtlarına yalnız müzelerde bakarak yeterince anlaşılamaz bu... Bunu yeterince anlayabilmek, kavrayabilmek için, Tîrgu-Jiu'ya gitmek; Tîrgu-Jiu'da da kalmayıp, 20 kilometre kadar ötede Hobitza köyünü, Brankuş'un köyünü görmek gereklr.

Yapıtları üzerine pek konuşmayan Brankuş, Tîrgu-Jiu'da, 1937 - 38 yıllarında atölye olarak kullandığı evin

bahçesinde, sözcüklerle değil fakat heykelci "dil"iyle, sanki açıklamalarda bulunmuştur. Kendi soyut sanatının doğadan doğuşunu, doğaya bağlılığını, bir yazarın, bir edebiyatçının anlatabileceğinden de daha açık-seçik anlatmıştır o bahçede... Sözcüklerle değil, taşlarla...

Çay yataklarından topladığı iri taşları serpiştirmiş o küçük bahçeye Brankuş... Çay yataklarında suların yüzyıllar süren bir sabırla yuvarladığı, yonttuğu taşlar... Bu taşlara bakarken insan, Brankuş'un Amerika'da, Fransa'da, Romanya'da müzelerde gördüğü bir takım soyut heykellerinin asıllarını görür gibi olur. Bir ağacın altındaki taş, sanki Brankuş'un "Promete"sidir. Bir başka taş, "Körler İçin Heykel'idir. Bir çalıyı kaldırdığınızda, sanki "Dünyanın Başlangıcı" adlı heykel çıkar karşınıza... Bir başka köşede, otların arasında, Brankuş'un "Ademle Havva"sını görür gibi olursunuz.

— Ben en soyut heykelimde bile doğadan kopmadım, der gibidir sanki Brankuş bu taşlarla...

Brankuş'un gözünde doğa yalnız insan eli değmemiş biçimlerden oluşmaz. Tıpkı bir çaydaki suların yüzyıllar boyunca yontup yuvarladığı taşlar gibi, insanlar elinde yüzyıllar boyunca oluşan halk sanatı da doğanın bir parçasıdır. Doğadan esinlenircesine halk sanatından da esinlenmiştir Brankuş... Esinlenmenin de ötesinde, halk sanatından doğmuştur.

Hobitza köyünde bir yoksul köylü ailesinin okuma olanağı bulamayan çocuğu imiş Brankuş. Çobanlık yaparmış. Hayvanları otlarken, o köylü çocuğu, bir ağacın altında, çoban çakısıyla, tahta yontarmış. Yüzyıllardır tüm Hobitza köylülerinin, Hobitza'da doğup büyüyen tüm çocukların yonttuğu gibi... Geleneksel halk sanatıymış bu, yöre köylülerinin.

Bir yanardağın içinde uzun sürede oluşan birikim gibi, o yüzlerce yıllık halk sanatı da, günün birinde, Romanya'nın Hobitza köyünde Konstantin Brankuş adlı bir çoban çocuğunun ellerinden ve çakısından dünyaya fışkırıvermiş.

Tîrgu-Jiu'da, Hobitza'da ve tümüyle o yörede dolaşırken, Brankuş'un eskizlerini yaptığı bir atölyede sanırsınız kendinizi... Bir tahta oymaya bakarken, "Öpüş Kapısı"nın motifleri beliriverir gözünüzde... Bir eski köy evi görürsünüz, balkonundaki tahta sütunlar, Tîrgu-Jiu alanındaki "Sonsuz Sütun"un bir parçası gibidir.

O yörede dolaşırken, tahta parmaklıklara, balkon direklerine, iskemle arkalıklarına, mezar taşlarına baktıkça insan, bütün bunları sanki Brankuş yapmış gibi bir duyguya kapılıyor. Büsbütün yanlış da sayılmaz bu duygu... Çünkü Brankuş, yöresinden etkilendiği kadar yöresini etkilemiş de... Doğduğu yörenin yapılarında, ev eşyasında görülen halk sanatından esinlendiği kadar, yeni yapıların, eşyanın, süslerin esin kaynağı da olmuş. Yöre halkı, kendi geleneksel sanatındaki değerin bilincine Brankuş'la varmış. O eski oymalar, motifler, simgeler, Brankuş'un etkisini de yansıtarak, yeni yapılara, direklere, eşyaya aktarılmış. Yurdundan aldığını yurduna vererek evrensel olmuş Brankuş... Doğadan aldığını, parklarda, bahçelerde doğaya katarak kendi soyut sanatını, doğadan doğan soyut sanatını, doğayla bütünleştirmiş.

Bir sanatçının evrensel olabilmek için yöresinden ve soyut sanat yapabilmek için doğadan kopması gerekmediğini ve soyut sanatın aslında doğaya ve halka kök saldığını, o köklerden güç aldığını kanıtlayan büyük sanatçılardan biri Brankuş...

Picasso da ömrünün çoğunu —Brankuş gibi— Fransa'da geçirdiği hâlde sonuna kadar İspanyol kalmamış

mı, evrenselliğinin gücünü yöresinden, aslına bağlılığından almamış mı?.. Onun da soyut sanatı doğaya ve halk sanatına dayanmaz mı?..

Okuma - yazmayı 18'inde kendi kendine öğrenen Hobitza'lı çoban Konstantin Brankuş, yirmisinde, kabuğundan taşan lâv gibi dünyaya uzanmış... Çoğu kez yürüyerek Paris'e kadar gitmiş. Otuzuna varmadan Paris'in sanat çevresinde yer edinmiş kendine... Büyük usta Rodin onunla ilgilenmiş. O da bir süre ve bir ölçüde etkilenmiş Rodin'den... Ama "büyük insanların gölgesinde büyünülmez" gerekçesiyle Rodin'in atölyesinde çalışmaktan kaçınmış. Başkalarının gölgesinde değil, kendinden ve kendi topraklarındaki köklerinden aldığı güçle büyümüş, yücelmiş sanatında... Fakat ünün doruğunda, Paris'in ortasında, Brankuş, Hobitza'lı bir köylü kalmış ömrü boyunca: Giyimiyle - kuşamıyla, duruşuyla, sanatıyla...

1937'de anıtsal yapıtlarını yapmak üzere gittiği Romanya'da, Tîrgu-Jiu'ya bir kahramanlık ya da zafer anıtı yapması istenmiş kendisinden. Brankuş bu isteğe, "Öpüş Kapısı" adını verdiği sevgi simgesiyle karşılık vermiş. Savaşların, zaferlerin, kahramanlıkların insana sevgiyi unutturmaması gerektiğini taşa işlercesine... Paris'de 1925'de yaptığı "Öpüş" heykeli soyutlanıp bir motife dönüşerek "Öpüş Kapısı"na oyulmuş. Kapının üstünü de hem bir tabuta hem de gelin giden bir köylü kızın çeyiz sandığına benzetmiş. Ölümün bir ayrılık olduğu kadar bir kavuşma da olduğunu anlatırcasına...

Heykelde "edebiyat" yaparak anlatmamış bütün bunları, heykel diliyle, heykel sanatının yöntemiyle ve bir soyut sanatçı yontuşuyla anlatmış.

"Öpüş Kapısı"ndan girilen yolun iki yanına, kum saatlerini andırır taşdan iskemleler dizili. Yolun ucundaki

bir alanda ise değirmen taşı benzeri kocaman ve ağır bir yuvarlak taş masa:"Sessizlik Masası"... Çevresinde 12 taş iskemle daha... Saatleriyle, aylarıyla, yıllarıyla ve öğüten değirmenleriyle, ölümlülüğü ve ölümsüzlüğü bir arada simgeleyen bir yüce yapıt... Hem iri taşların ağırlığıyla oturmuş yerine, sessiz ve durgun... Hem de durduğu yerde sürekli dönüşü anımsatan bir bütün...

O yöredeki köylülerin bir töresi varmış: Ölülerin ardından bir masa çevresinde toplanılıp yemek yenilirmiş sessizce... Bir anlamda sürekli dönen ve öğüten bir değirmen taşı, bir anlamda da ölünün ardından yaşamı sürdüren bir yemek masası... Fizikle fizikötesi, yöreselle evrensel, doğayla soyutlama, ölümle ölümsüzlük, ayrılıkla kavuşma, ve bir parkın cıvıl cıvıllığı içinde taşlaşan bir sessizlik... Hepsi bir arada ve içiçe, zamanı gösteren saatin biribirini döndüren çarkları gibi... Bizim kafamızda küçük küçük birimlerden oluşan ve sonsuza dek uzanan zamanı... Ve girişde veya çıkışda kavuşturan veya ayıran bir kapı: Sevgiyi simgeleyen "Öpüş Kapısı"... Üstünde taşdan bir tabut ya da bir çeyiz sandığı... Ölümlük veya gelinlik...

Sonla başlangıç, başlangıçla son heryerde her zaman biribirini izliyor. Taşdan iskemleler de öyle: Alt yarısı toprağa gömülü kalmış bir kürenin tepesinde yeni bir kürenin başlangı... Tîrgu-Jiu kentinin alanında dikili "Sonsuz Sütun", kesintisiz biribirini izleyen sonlar ve başlangıçlar dizisini sonsuza dek sürdürerek bunu daha açık anlatıyor.

T.S. Eliot'un bir deyişiyle,

"... başlangıçtan önce gelir son
Ve son da başlangıç da hep orda
Başlangıçtan önce de sondan da sonra.
Ve herşey her zaman şimdi",

bu yaşam anıtında...

Her açıdan ve her ışıkta bir başka türlü görünen ve sanatçının kestiği yerde bitmeyen bir anıt... Hem duran hem devinip (hareket edip) dönen...

Gene Eliot'un bir deyişiyle,

"Dönen dünyanın duran noktasında"

yerden göğe yükselen, gökten yere inen:

"Ne gelen ne giden bir devinim,
Ne çıkış ne iniş"...

Belki bir sütun da değil, belki

"Geçmişle geleceğin buluştuğu yer"de

raks eden bir derviş:

"Ne beden ne bedensiz,
Ne gelen ne giden; duran noktada,
Ordadır işte raks".

Bir başka ülkede Brankuş'un bir başka heykeli: "Dünyanın Başlangıcı"... Belki bir yumurta, belki bir baş... Kaynağında ise Tîrgu-Jiu'nun çay yatağından bir taş... Duran noktada dönen bir şey o da... Belki herşey belki hiç...

Ve "Körler için Heykel"... "Dünyanın Başlangıcı"nın benzeri: Görmesen de duyabilirsin der gibi gerçeği...

Ve "Boşlukta Kuş": Uçuşun doruğunda sürekli devinimle kesin duruş...

Ve hepsinin ardında çoban çakısıyla tahta oyarak sanat yoluna çıkan, yaşamıyla da sanatıyla da ayakları yerde başı gökte, gözleri görünende, elleri görünmeyende bir yüce köylü: Brankuş.

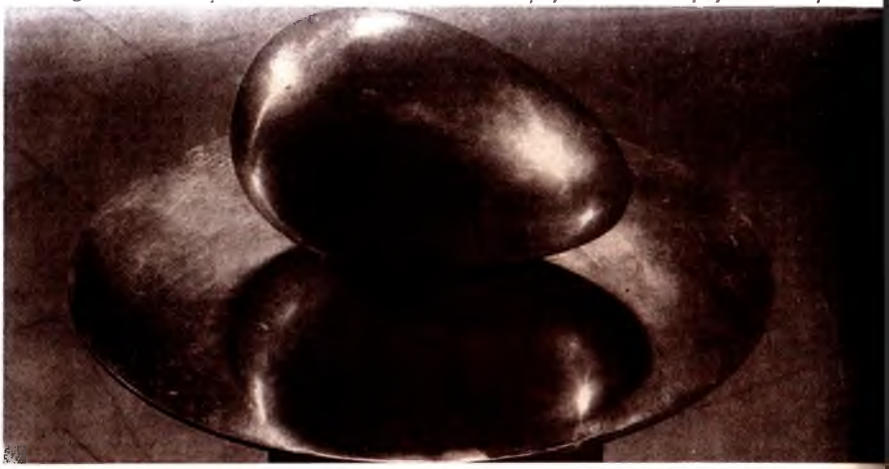

Çocuk başı heykelleri somutlaşmış bir sevgidir sanki".

New York'da Guggenheim Müzesinde

BRANKUŞ'UN YAPITLARINDAN VE HOBİTZA KÖYÜNÜN HALK SANATINDAN ÖRNEKLER

gından bir taş... Duran noktada dönen bir şey... Belki herşey belki hiç".

DÜNYANIN BAŞLANGICI

Paris Ulusal Modern Sanat Müzesi

ADEM'LE HAVVA

Brankuş'un çay yataklarından toplayıp bahçeye serpiştirdiği taşlardan biri...

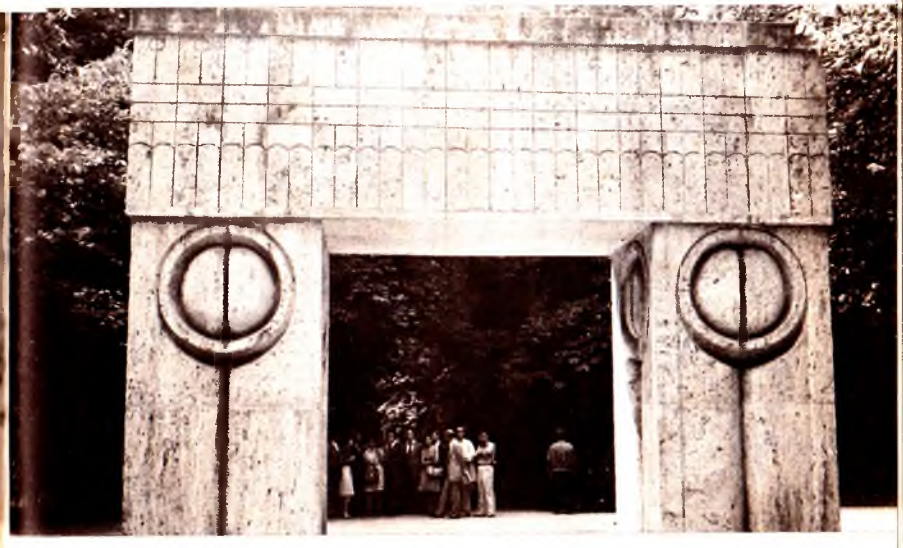
'Adem'le Havva'', New York'da Guggenheim Müzesindedir. Sağda, çay yatağından alınmış taş ise, Tîrgu Jiu'da Brankuş'un çalışma yeri olarak kullandığı evin bahçesindedir.

" 'Ben en soyut heykelimde bile doğadan kopmadım' der gibidir sanki Brankuş bu taşlarla"

SESSİZLİK MASASI *Tîrgu-Jiu Parkında*

"Çevresinde on iki taş iskemle... Saatleriyle, aylarıyla, yıllarıyla ve öğüten değirmeniyle, ölümlülüğü ve ölümsüzlüğü bir arada simgeleyen bir yüce yapıt... Hem iri taşların ağırlığıyla oturmuş yerine, sessiz ve durgun... Hem de durduğu yerde sürekli dönüşü anımsatan bir bütün..."

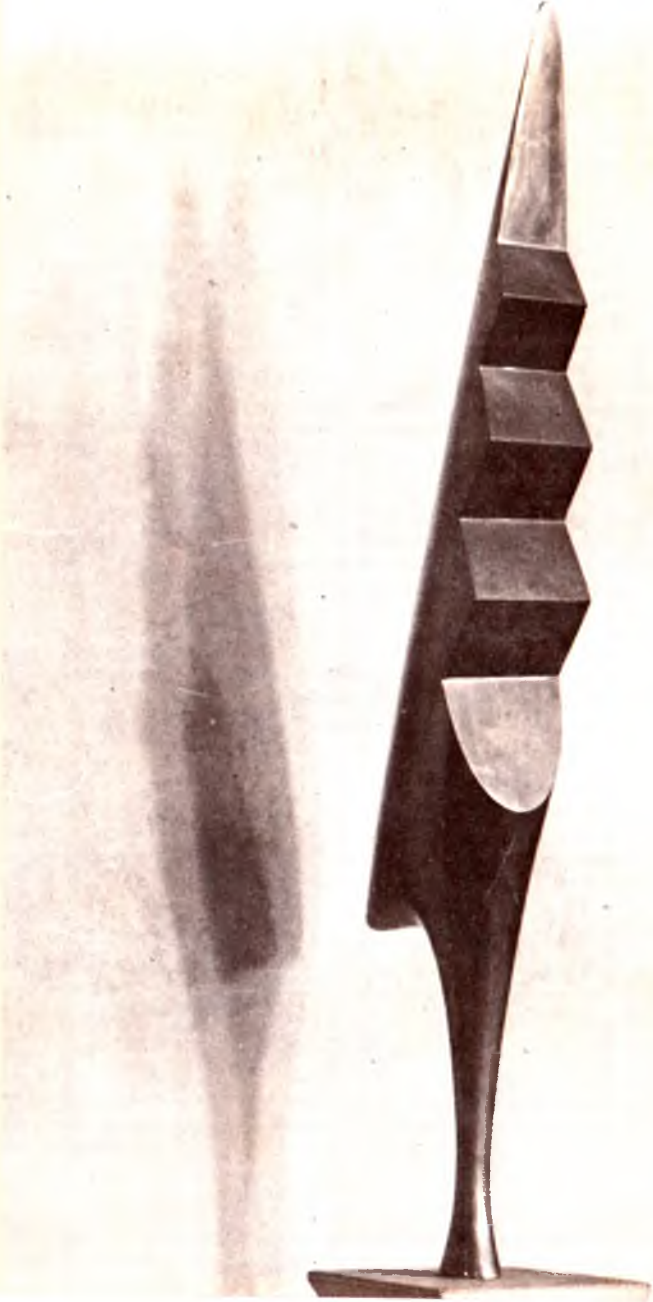
ÖPÜŞ KAPISI *Tîrgu-Jiu Parkında*

"Üstünü hem bir tabuta hem de gelin giden bir köylü kızın çeyiz sandığına benzetmiş. Ölümün bir ayrılık olduğu kadar bir kavuşma da olduğunu anlatırcasına".

Hobıtza'da köy evlerının damındaki geleneksel HOROZ motıflerınden.
"Yurdundan aldığını yurduna vererek evrensel olmuş Brankuş".

HOROZ

Paris'de Ulusal Sanat Müzesinde

Brankuş'un Hobitza köyünde doğduğu evin damındaki motifler...
Brankuş'un sanatının yöresel halk sanatındaki kaynaklarına bir örnek.

SONSUZ SÜTUN *Tirgu-Jiu'da*

"Kesintisiz biribirini izleyen sonlar ve başlangıçlar dizisi sonsuza dek..."

"BOŞLUKTA KUŞ'un bile ayağı yerde".

NOTLAR:

- Bana Tîrgu-Jiu'yu ve Hobitza'yı görme olanağını sağlayan Romanya'lı evsahiplerime; Tîrgu-Jiu'nun sıcak ilgilerini esirgemeyen yöneticilerine; Hobitza Köyü Muhtarına ve Brankuş'un kardeşinin Hobitza'da öğretmenlik yapan torununa ve bize çiçek veren Hobitza kadınlarına; Konstantin Brankuş'un Tîrgu-Jiu'daki yapıtları ve çalışmaları üzerine bize geniş bilgi veren, bu konuda bir de Romence kitabı bulunan ("Brâncuşi: Ansambul Sculptural de la Tîrgu-Jiu - 1971") Brankuş'un hemşerisi Sayın Ion Mocioi'ye teşekkür ederim.

- Yazıya aktardığım dizeler, İngiliz ozanı T. S. Eliot'un "Dört Kuartet" (Four Quartets) adlı uzun şiirindendir.

- Brankuş'un yazıda değindiğim çocuk başı heykelleri daha çok Romanya sanat müzelerindedir. 1925'de yaptığı "Öpüş" heykeli Paris Ulusal Modern Sanat Müzesindedir. "Promete" Washington'da Kinney Koleksiyonundadır. "Dünyanın Başlangıcı" Paris Ulusal Modern Sanat Müzesinde; "Boşlukta Kuş" ve "Körler İçin Heykel" Philadelphia Sanat Müzesinde; "Ademle Havva" New York'da Guggenheim Müzesindedir.

DOĞU SANATINDA VE ÇAĞDAŞ SANATTA PERSPEKTİFİN BOZULMASI*

Perspektifin bozulması Doğu sanatında çok yaygındır. Bu, becerisizliğe verilemez; çünkü Doğulu sanatçıların perspektifi isterlerse ustaca kullanabileceklerini gösteren yeteri kadar örnek vardır.

Eğer perspektifin bozulması becerisizlikten ileri gelmiyorsa, ya bir geleneğe dayanıyordur ya da sanatçı perspektifi belirli güdülerle ya da nedenlerle bozuyordur.

Doğu sanatında perspektifin bozulmasındaki başlıca etkenin gelenekler olduğu düşünülebilir. Çünkü yüzyıllar boyunca Doğu sanatının yolunu, kişisel buluşlardan çok yaygın ve katı gelenekler çizmiştir.

Bununla birlikte, gelenekler de bazı ilkel güdülerden doğarlar. Ne var ki gelenekleri ortaya getirdikten sonra bu ilkel güdüler unutulup gidebilirler.

Doğu sanatında perspektifin bozulmasına neden olan ilkel güdüler acaba nelerdi: Bunların bulunup ortaya çıkarılması sanat tarihçisine düşer! Fakat bu ilkel güdüler üzerinde varsayımlar yürütmek te yararsız olmasa gerektir; çünkü öylelikle, hiç değilse, bazı açıklama olasılıklarına değinilmiş olur.

Böyle varsayımlara girişmenin en pratik yolu, önce perspektifin yararlarını, sonra da sanatçı için bu yararların hangi koşullar altında ortadan kalkıp veya azalıp engele dönüşebileceğini araştırmak olsa gerektir.

Perspektif, uzaklığı belirleyerek resime üçüncü boyutu sokmak, ve, bunun sonucunda, eşyayı belirli yerlerde

(*) Bülent Ecevit'in 1954'de İstanbul'da toplanan Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Kongresine sunduğu bildiri.

belirli bir açıdan göründükleri gibi resmedebilmek için bir araçtır.

Sanatında nesnelliği (objectivité) gözeten, ve yaratma eylemini sonuçları bakımından kişisel olmayan bir çalışma sayan bir ressam için, perspektifin bu iki yararı, kuşkusuz çok değerlidir.

Fakat sanatında öznelliği (subjectivité) gözeten ve yaratma eylemini kişisel, hattâ özel bir kendi kendini anlatma yolu sayan bir ressam için, perspektif bir yük olabilir; yeter ki, örneğin Paolo Ucello gibi, perspektifi bir araç değil de başlıbaşına bir amaç saysın, ve öylelikle onu kendi düşünce sistemiyle katıştırmış olsun!. Fakat gene Paolo Ucello örneğinin bize göstereceği gibi, böyle bir ressamın da bazen bile bile perspektif kurallarının dışına çıkmıyacağı kestirilemez.

Resim sanatında öznellik, genel olarak, uzaklık duygusuyla çatışma eğilimindedir. Çünkü, ne de olsa, eşyayı bizden öteye götüren, bizim erişemiyeceğimiz yerlere yerleştiren ve öylece bizi bir dış dünyanın varlığını kabûle zorlayan etken, uzaklıktır. Bir içedönük (introvert), bu gerçeğe boyun eğmek zorunda kalır da uzaklık duygusunu istemiye istemiye sürdürürse, kendisini dünyada dayanılmaz derecede ayrılı ve yalnız bulur. Nitekim perspektif kurallarını inceden inceye uygulamaktan sanki mazoşistçe bir zevk alan birçok sürrealistlerin tuvallerindeki derin melânkoli de bundan ileri geliyor olabilir.

Öznellik, eninde sonunda, kişinin kendi göz algısıyla da çatışmaya gider. Çünkü, sanatta genel olarak öznelliğe sapan içedönüklerin, algı yetilerini aşan bir sezginliği vardır. Göz algılarının sınırlamasına aldırış etmeksizin, eşyayı tuval üzerinde ellerinden geldiği kadar değişik açılardan gösterme istekleri de bununla açıklanabilir.

Böyle, eşyayı aynı zamanda çeşitli açılardan gösterme isteği, doğal olarak, perspektifin bozulması, hattâ bazan inkârı sonucunu doğurur.

Onun için, perspektifin böyle bilerek bozulması, sanatta öznelliğin karşısına çıkan engelleri gidermek için başvurulan Berkeley'imsi bir zorlama sayılabilir.

Perspektifin bozulması sonuna kadar götürülürse, ters perspektif ortaya çıkar.

"Gönlün perspektifinde uzaklar geniş görünür" sözüyle, ters perspektifin belki en iyi psikolojik açıklamasını Rabindranath Tagor yapmıştır.

Bir başka deyimle, resme ters perspektif uygulandığı zaman, o resmin gerçek odak noktası ressamın kendi (ya da Hintli ozanın kullandığı sözcükle, ressamın "gönlü") olur. Böyle bir resimde koşut çizgiler ressamın gözlerinde toplanır. Oysa normal perspektifin kullanıldığı bir resimde, koşutların, resimdeki uzak bir noktada toplanması gerekir.

İçebakışın (introspection) insanı mistikliğe götürmesi durumunda (ki Doğuda genellikle öyle olur), ters perspektif iki amaca yarıyabilir: Birincisi, ressamın eşyayı, göz algısının sınırlamalarına boyun eğmeksizin resmedebilmesini sağlar; ikincisi de, ressama, dış dünyayı, kendi benliğinin bir dışavurmasıymış gibi gösterme olanağını verir.

Bozulmuş veya ters perspektifin Doğuda ilk benimsenişi bu türlü açıklanabilse bile, perspektif bozulması zamanla katı bir gelenek durumuna gelerek asıl amacından uzaklaşmış, ve dekoratif bir unsur durumuna gelmiştir.

Fakat, sanat dünyasına içebakışın ve öznelliğin her zamankinden daha çok egemen olduğu çağımızda, birçok Batılı çağdaş ressamların perspektif bozmayı benimsemiş olmaları, ona yeni bir canlılık kazandırmıştır; eski amacını yeniden kazandırmıştır.

PİCASSO VE DÜNYA*

"Bütün dünyayı dışarı çıkmadan bilebilirsin"
LAO TSU
M.Ö. VI. Yüzyıl

Geçen ay ölen Pablo Picasso 92 yıl yaşadı. Uzun bir ömür sayılır bu. Fakat uzun ömrü boyunca sanatı dışında bir yaşamı olmadı Picasso'nun. Nasıl olsun ki, daha çocuk yaşında resim yapmağa başlamıştı. 13 - 14 yaşındaki resimlerinin sanat ve ustalık düzeyine, sağlam bir akademik kültürü olan değme büyük ressam kolay erişemezdi. Genç yaşda dünya ölçüsünde ün kazandı Picasso. Üniü bir sanatçı olmanın ördüğü duvarlar içine erkenden kapandı ve ömrü boyunca o duvarların ardında yarattı, yarattı. Yaşamının son gecesinde bile sabahın üçüne kadar çalıştı. Sabah her zamanki saatında uyandı fakat kalkamadı.

Ömrünün sonuna kadar dinç kalan Picasso'nun sevgilileri, evlilikleri oldu. Sevgilileri de eşleri de çocukları da sanatının parçaları oldular. Dostlukları oldu. Dostlukları da sanatçının parçasıydı. Çok dolaşmadı dünyada. Ömrünün büyük bölümünü Fransa'da, bir bakıma sürgünde geçirdi. Çünkü İspanyol halkı özgürlüğe kavuşmadan anayurdu İspanya'ya dönmeyi istemiyordu.

Kısacası, ömrü boyunca dünyası sanatıydı Picasso'nun. Sanat dünyasının dışına ömrü boyunca çıkmadı.

(*) Bülent Ecevit'in bu yazısı ÖZGÜR İNSAN Dergisi'nin 12. sayısında 1973 Mayıs ayında yayınlanmıştır.

Fakat tüm dünya Picasso'nun sanatında yansıdı. Kimi zaman somut somut kimi zaman soyutlanarak ya da biçim değiştirerek yansıdı. Çinii düşünürün dediği gibi, "bütün dünyayı dışarı çıkmadan" bilebilenlerdendi Picasso. Oturduğu yerden kristal toparlağında herşeyi gören, geçmişe gidebilen geleceği sezebilen gizlerin derinine inip derindeki gizleri günyüzüne çıkarabilen bir falcı gibiydi.

Bir kristal toparlakta yansıyan nesneler ve kimseler gibi de çarpıldı kırıldı - çözüldü birleşti - uzadı enlendi - karardı aydınlandı Picasso'nun sanatında dünya... Yalnız yaşadığı çağın dünyası değil, insanın yeni belirdiği mağara çağına kadar geçmişin dünyası da Picasso'nun sanatında yansıdı. İnsanlığın bilinci de ortak-bilinçdışı da yansıdı onun sanatında. Gerçekler çözüldü efsaneler canlandı sanatında... Afrika'sından Asya'sına, Doğu'sundan Batı'sına geçmişinden gelmişine kadar bütünüyle dünya, savaşından barışına, acısından mutluluğuna, kızgınlığından sevgisine kadar bütünüyle insan yaşadı Picasso'nun sanatında. Yaşamakia da kaimadı bir yeni yaşam boyutu kazandı.

Diriiiği, saldırganiığı, kıyıciiığı simgeliyen boğa... Dişiiiği, sevgiyi, ezilmişiiği simgeliyen at... Barışı, özgürlüğü, aydınlığı simgeliyen güvercin... Korkuyu, karaniığı, biiinçaitını simgeiiyen baykuş... Kimi çatışarak kiml uziaşarak, kimi beiirli kimi beiirsiz, yaşamın özsuyu gibi dolaştı durdu Picasso'nun sanatında.

Picasso "Mavl Dönem"iyle (1901 - 1904) başiadı dünyayı ve insanı bir falcı toparlağında gibi yansıtmağa... Yaşantılarına yabancılaşmış, kentierde yapayalnız, uygarlıkta yoksul, sayrımsı ve mutsuz insanlar görünür "Mavi Dönem" resimierinde... Enginiik ve huzur değii, bunalım ve

acı veren bir donuk mavide —yeryer oksit yeşiliyle büsbütün acılaşan bir mavide— El Greco insanları gibi süzgün ve uzun...

Bu dönem, Batıda insan mutluluğu ve sosyal adalet hiçe sayılarak, insanlar ezilerek, yoksul ve boşlukta bırakılarak, dünyalarına ve işlerine yabancılaştırılarak sınaileşmenin hızlandığı döneme rastlıyor. Birinci Dünya Savaşına ve Komünist İhtilâline gebe yıllardır bunlar. Picasso'nun "Mavi Dönem"inin donuk ve acı mavisi sanki bir bunaimlı akşamın dünyaya ve insanlığa inişidir.

Picasso'nun bu dönemindeki donuk mavi dünya, yoksul, yalnız ve yabancılaşmış insanları gerçek dünyadan soyutlayarak onların insanlıklarını sanki bir ayrı boyutta koruyor ve yüceltiyordu. Onları sanki azizleştlriyordu acılarında. "Mavi Dönem"de Picasso'nun insan sevgisi, insana acıması, insanı yüceltmesi karmaşık duygular gibi bir aradadır.

Bu dönem, Picasso'nun anayurdu İspanya'dan henüz fizik olarak tam kopmadığı (duygularıyla ömrü boyunca kopmamıştır zaten), Barselona ile Paris arasında gidip geldiği, Toledo'ya uğradığı yıllardır. İspanya'nın yalnız ruhu değil, sanatı da apaçık yaşamaktadır Picasso'nun bu dönemdeki yapıtlarında. Özellikle Toledo'da gördüğü El Greco'ların etkisi elle tutulacak kadar belirgindir.

Henüz resim tekniğinde bir atılım yapmış değildir Picasso. Fakat atılıma geçmek üzere, çağının izlenimciliğinden ve izlenimcilik-ertesinden, eski çağlara doğru çekilir gibidir. Atılımların eşiğindedir Picasso'nun sanatı.

Resimlerindeki insanlar da bir atılımın eşiğindedirler. Kendilerini ezen ve yalnızlaştıran bir düzenden kurtulmamışlardır henüz ama kurtulmak üzere bir bekleyiş içindedirler.

"Mavi Dönem"i ansızın "Pembe Dönem" izler. "Mavi Dönem"in karamsarlığından zoraki bir iyimserliğe geçiş denemesidir bu dönem. Bir özlem dönemidir. Dünyayı biraz da pembe görebilme özlemi...

Oyuncuiaria, canbaziaria, paiyaçolarla şenlendirmeğe çalışır bu dönemde dünyayı Picasso... Oniar gibi rol yapıyordur sanki. Derinden derine bir hüzün, bir acıma duygusu bu dönemde de sürer.

"Mavi Dönem" - "Pembe Dönem", fotoğrafın negatifiyle pozitifi gibi, mutsuziuğuyia ve umutiarıyla, çağbaşının dünyasını ve insanını yansıtır.

Derken bir kaçış dönemi başiar Picasso'nun sanatında... Kendisini —ve insaniığı— tedirgin eden, yerine oturmamış, insancaiaşmamış bir uygariıktan iikeliiğe kaçış... Afrika sanatında buiur Picasso bu kaçışın yoiunu.

Fakat kaçsa da kurtulamaz bir türlü. İsyancı da olsa çağının insanıdır Picasso. Ne var ki Afrika sanatının biçimsel ve büyüsel çarpıtmalarını çağdaş insanın suratına çarpar. İikeliiğin saflığından uzak düştüğünü, fakat kabalığından, haşinliğinden kurtulamadığını hatırlatır çağının insanına...

İlkelliğe kaçış... Bu da çağımız insanının, ısınamadığı ve bütünleşemediği ve kendi kendine yabancıiaştığı sanayi uygarlığından özbenliğine, doğaya ve doğallığa dönüş için zaman zaman başvurduğu bir yol değil midir?... Bu açıdan, ilkelliğe kaçarken de çağının insanını ve dünyasını yansıtmaktadır Picasso.

Bir süre sonra, özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra, iyimserlik sevgi ve sevecenlik, "Pembe Dönem"dekinden daha güçlü ve gerçek olarak belirir Picasso'nun resimlerinde. Çizgileri yalınlaşır; yalınlaşmış bir klasik

üslûba yönelir Picasso. Konuları arasında çocuklar, genellikle de kendi çocukları öncelik alır. İyimserliğini ve umutlarını onlarda belirginleştirir. Sanki mutlu bir geleceğe uzantıdır Picasso'nun bu çocuk resimleri... Sanki çağının insanında bulamadığı saflığı geleceğin insanında bulabilme umudunu yansıtır.

Fakat İkinci Dünya Savaşına doğru ve Savaşın ilk yıllarında yeniden donuklaşır resimleri. İnsanlar, biçimler yine çarpıtılmağa başlar.

Ömrü boyunca bir saatın sarkaçı gibi, iyimserlikten karamsarlığa - karamsarlıktan iyimserliğe - aydınlıktan karanlığa - karanlıktan aydınlığa - insanı güzelleştirmekten çarpıtmağa - çarpıtmaktan güzelleştirmeğe, gidip gelecektir Picasso...

Dönem dönem, yıl yıl, çağının dünyasının, insanının acıları - sevinçleri, hayal kırıklıkları - umutları, savaşları - barışları, Picasso'nun kristal toparlağında, duygu olarak, renk olarak, çizgi olarak, üslûp olarak yansıyacaktır. Resimde, heykelde, seramikte...

İspanya Savaşıyla başlıyan ve İkinci Dünya Savaşında artarak süren kırgınlığı, kızgınlığı, huzursuzluğu içinde, insanları büsbütün çarpıtır, çirkinleştirir Picasso. Resimleri çirkinleşmez, resimlerindeki insan çirkinleşir...

Kırgınlık ve kızgınlık dönemlerinde, sanki sanatının tekniğini oluşturduğu, araştırmasını yaptığı bir laboratuvarda insanları kobaylar gibi kullanır. Bu laboratuvarda biçim olarak kırar-dağıtır-yeniden kurar insanı... Eğer-büker-başka kalıplara döker...

Fakat yüreğindeki insan sevgisi dinmez hiçbir zaman... Eşinin veya sevgilisinin, bir dostunun veya çocuğunun resmini yapacağı vakit, insanlara kızgınlığını unutur,

insan sevgisini yüzeye çıkarır yine... İnsan yüzünü, bedenini ençok çarpıttığı, belli dönemlerdeki üslûbunun, tekniğinin gereği olarak bile öyle davrandığı yıllarda, sevdiklerine kıyamaz. Onların yalnız dış güzelliklerini değil, iç güzelliklerini de, içierinde var olan veya Picasso'ya var görünen güzelliklerini, iyiliklerini de, romantizme varan bir duygusallıkla yüceltir yapıtlarında... Gülmece (mizah) duygusunu genellikle yitirmeyen Picasso, sevdikierinin portrelerinde, geneliikie, gülmeceye bile yer vermez, öylesine ciddiye alır onları. Bir ölçüde, yakın arkadaşı Sabartes'e kıymıştır biraz. Ama kırıcı olmadan, tatlılıkla, şaka yollu kıymıştır.

İkinci Dünya Savaşının bitimine yakın umut, sevgi, sevinç yeniden sızmağa başlar Picasso'nun yapıtlarına... Savaşın sonuna doğru, 1944'de yaptığı "Domates Fidanı"nda, yaklaşan günün alacakaranlığında dünyanın yeniden aydınlanmağa başlayışı, doğadaki tükenmez gücün yeniden uyanışı ve toprağın üstüne çıkışı vardır. Sonra ışıl ışıl Akdeniz resimleri yapmağa başlar. Hele "Yaşama Sevinci" adlı büyük tablosunda (1946), mutluluk taşan bir aydınlığın ve renk hafifliğinin içinde, saldırgan boğadan ezilen ata kadar bütün canlı varlıklar, kadınla çocuk ve kuzu arası sevimli bir yaratık tipinde birleşirler ve oynaşırlar.

Fakat dünyanın öbür ucunda da Picasso'nun insanlık ülküsüne yaraşmayan, barış özlemine ters düşen bir olay olsa, onun kristal toparlağında derhal yansır ve tepkisini görür. 1937'de anayurdu İspanya'da Guernica kenti insafsızca bombalandığı zaman içinde uyanan tepkiyi, çağımızın belki de en ünlü tablosu olan "Guernica"da, bütün duyarlığı ve ustalığı ile ortaya koyan Picasso, aynı tepkiyi "Kore Kırımı" (1951) tablosunda da açığa vurur. İspanyol olmuş, Koreli olmuş, saldırıya uğrayan, ezilmek istenen herkesin acısını duyar ve duyurur Picasso.

Ressam olan babası, çocukluğunda Picasso'ya güvercin resimleri yaptırmış bir ara... Sonra siyasette "Guernica" sıyla olduğu kadar güvercinleriyle de ün salmıştır Picasso. Sanki o güvercin resimleriyle birlikte, barış tutkusu, ömrü boyunca çıkmamak üzere Picasso'nun yüreğine girmiştir. Saldırganlık simgesi olan, fakat bütün barışçılığına rağmen bilinçaltında hayranlık duymaktan da kurtulamadığı boğayı, kimi resimlerinde yumuşatır, şirinleştirir, bir sevimli buzağı haline getirir ve bir beyaz atla sarmaş dolaş koyar ortaya. Sanki başka resimlerindeki, boynuzuyla atın karnını deşen azgın boğa değildir o...

Biçimlerle oynamağa ve yeni teknikler oluşturmağa, Afrika'nın ilkel sanatından esinlendiği yıllarda başlamıştır Picasso... Afrika sanatının etkisindeki çarpıtmalarını, kısa zamanda, kendi çağının büyük ustasından, Cézanne'dan aldığı esinle kaynaştırıp kübizme dönüştürmüştür.

Fakat Cézanne'ın kübizme yaklaşımı ile Picasso'nun kübizme yaklaşımı arasında temelli bir ayrılık vardır. Cézanne'ın biçimlerinde öz yoktur, can yoktur; Picasso'da ise özle biçim, canla beden içiçedir, ayırd edilmez durumdadır.

Picasso, kübizmde, ilkin, canlı ve cansız varlıkların biçimsel yapısını çözümlemiştir (tahlil etmiştir); sonra, çözümlediği biçimleri çözüp dağıtmıştır; daha sonra da kendi dilediği düzen içinde yeniden kurmuştur. Elindeki malzeme doğadandır yine; fakat doğa içinde kendi sanat doğasını diiediği gibi kurmuştur. Doğanın tutsağı değil, ortağı olmuştur.

Soyut resim denilince, kiminin aklına nedense Picasso gelir. Oysa tam soyut resim yapmamıştır Picasso. Soyutlama yapmıştır ancak... Soyutlamanın "biçimdışı"na

(non-figurative) dönüşeceği sınırın biraz gerisinde daima durmuştur.

Örneğin insan soyutlamasını en ileri noktasına götürdüğü "Kahnweiler" portresinden sonra (1910), kübizmi bırakmasa bile, somuta doğru geri çekilmeğe başlamıştır.

Soyut resim akımının sanat çevrelerini sarmağa başladığı, örneğin bir Maieviç'in "Beyaz Üstüne Beyaz"ı ile (1919) soyutu hiçliğe ulaştırdığı yıllarda, Picasso, dönüp dolaşıp, doğayla, somut nesnelerle uğraşmakta, onlara yeni biçimler vermekte, bazan da düpedüz klasik denebilecek resimler yapmakta idi.

Zaten Picasso ömrü boyunca bütün yapıtlarını, sağlam ve köklü bir klasik resim kültürünün, zevkinin ve ustalığının üstüne kurmuştur. Biçimleri ençok çarpıttığı, "modern"likte en ileri gitmiş sayıldığı yıllarda bile, zaman olmuş, Rönesans çağında Medici'lerin duvarlarına asılabilecek kadar sağlam klasik resimler de yapmıştır. "Kore Kırım"ında olsun, "Pikador"unda olsun, bir Piero della Francesca, bir Paolo Ucello, çağımızda yeniden dirilmiş gibidirler.

Çağımız resimini yeterince izlemeyenler "modern" resim "aşırılık"larının önderi sanırlar Picasso'yu... Oysa Picasso, çağından hiç bir zaman kopmamıştır ama hiç bir zaman da yalnız çağının ressamı sayılabilecek ve bu çağla birlikte çağı dolacak kadar "modern" olmamıştır. Yaşadığımız çağın çağlar üstü ressamıdır Picasso... İlle "modern"le "klasik" arasında bir yere konulmak istenirse, klasiğe daha yakın kaldığı bile söylenebilir. Atılımlarındaki, yeniliklerindeki gücünü de büyük ölçüde oradan almıştır.

Pablo Picasso, çağdaş resimin en güçlü ve atılımcı temsilcisidir, fakat sağlam bir klasik resim temelinden hiç bir vakit kopmamıştır... Kopmamıştır ama klasik resimin tutsağı da olmamıştır.

Pablo Picasso, soyutlamadaki büyük ustalığına ve yeteneğine karşın, doğadan hiç bir vakit kopmamıştır, ama doğaya tutsak da olmamıştır, doğadan aldığı kadar doğaya katkıda da bulunmuştur.

Pablo Picasso, çağının dünyasına isyan etmesine karşın, çağının dünyasından kopmamış, fakat çağının dünyasına kapalı da kalmamıştır. Kapalı kalmak şöyle dursun, ressamların dünyaya en açığı, en duyarlısı olmuştur.

Pablo Picasso, dünya ölçüsünde bir ressam olmasına karşın, genç yaşda İspanya'dan ayrılmış, Franko iktidarda olduğu ve İspanyol halkı özgürlükten yoksun kaldığı sürece İspanya'ya dönmeme sözünü tutmuş ve ömrünü Fransa'da geçirmiş bulunmasına karşın, İspanya'dan da, İspanyol kültüründen ve "hava"sından da hiçbir vakit kopmamıştır. Fakat ömrü boyunca İspanyolluk, kafasından, ruhundan ve sanatçı parmaklarından sökülemediği halde, çağımız ressamlarının en evrenseli olmuştur.

Evrensellikle ulusallığın çelişmediğine; bir yaratıcı insanın, bir sanatçının, kendi ulusal kökeninden de, kendi toprağından da güç alarak evrenselleşebileceğine —belki ençok o zaman evrenselleşebileceğine— belirgin bir örnektir Picasso...

Köksüz bir ağaç yemiş veremeyeceği gibi, köksüz bir sanatçı da büyük sanat ürünleri veremez. Picasso'nun sanatının kökleri elbette yalnız İspanyolluğunda ve İspanya toprağında değildir... Klasik çağdan mağara çağına kadar, Afrika'ya kadar uzanan kökleri vardır Picasso'nun sanatının... Ama bu köklerin en güçlüsü, doğuştan geleni İspanya topraklarında ve İspanyoiluktadır.

Velasquez'iyle, Murillo'suyla, El Greco'suyla, Goya'sıyla İspanyol resiminin etkisi, belli beiirsiz sürüp gitmiştir

Picasso'da... İspanya'nın musikisi, şiiri yankılanmıştır... İspanya'nın dansı da boğa güreşi de, doğası da güneşi de, İspanyolluğun hüznü de ateşi de, soluk gibi duyulmuştur her zaman Picasso'nun yapıtlarında...

Bir Garcia Lorca şiiri okurken bir Picasso resimine bakar gibi olursunuz bazen... Miguel de Unamuno'dan bir parça okurken sanki Picasso'dan söz ediliyormuş sanırsınız. Unamuno'nun **"trajik yaşam duygusu"** dediği duygu, Picasso'nun resimlerini hatırlatmaz mı insana?... Soyut bir insanlık kavramını reddedip somut insana sarılan, **"etten ve kemikten insan, acı çeken ve ölen, hele hele ölen insan: yiyen ve içen, oynayan ve uyuyan ve düşünen ve isteyen insan; görülen ve işitilen insan: yani kardeş, gerçek kardeş"** diye haykıran Unamuno, sanki Picasso'nun insanı her yönüyle, içiyle ve dışıyla, duyularıyla ve duygularıyla kavrayışını dile getirmiş olmaz mı? **"Bir salgını tedavi etmek yetmez, bir salgın için ağlamasını da öğrenmek gerekir"** derken Unamuno, Guernica'da ölenler için resimiyle ağlayan Picasso'yu anlatmış olmaz mı?

Değişkenliğini aşırı buianlar vardır Picasso'nun... Bir türde karar kılamayışını, sürgit tarz değiştirişini yadırgayanlar vardır. Bir yaklaşımdan başka yaklaşıma, bir duygudan başka duyguya, bir yorumdan başka yoruma, bir üslûptan başka üslûba sıçrayışlarını, yerinde duramayışını kınayanlar vardır.

Oysa tek bir türe, tek bir tarza, üslûba saplanıp kalması beklenemezdi Picasso kadar çok yönlü, Picasso kadar canlı, Picasso kadar yetinmez bir sanatçıdan... Bütün çağlarıyla dünyayı, bütün yönleriyle insanı kavrıyabilen bir sanatçı, bir tarzda, bir türde yetkinleşmekle yetinemezdi. Picasso kadar özgür bir insan bir tek okulun öğrencisi veya öğretmeni olarak kalamazdı sanatta.

Çağının değişkenliğini yansıtırdı bir bakıma Picasso... Her okuldan alacağını alıp, her okula vereceğini vermiş, sanatta başka okullar kurmağa, başka çığırlar açmağa yönelmiştir.

Bir süre Braque'la yanyana yürümüştür. En disiplinli, en sabırlı çalıştığı dönemdir o yıllar... Kübizmin ve soyutlamanın sınırlarına kadar gittiği yıllardır. Fakat Braque'in sanat dünyası kübizme kapanıp kaimıştır. Picasso ise Braque'i bırakıp gitmiştir. Braque'in resimlerindeki durgunluktan ve durağanlıktan gelen huzur yoktur Picasso'nun kübizminde... Çünkü Braque kübizme yerleşmiş bir ev sahibidir; Picasso ise kübizmde bir süre konaklayan bir sabırsız, huzursuz yolcu... Havasını vermiştir kübizme, damgasını vurmuştur, katkısını yapmıştır, alacağını almıştır kübizmden ve başka yoiculuklara çıkmıştır.

Çağının insanı gibi huzursuzdur Picasso.

Her türlü role çıkan çok yönlü ve başarılı bir aktör gibidir bir bakıma da... Her rolde değişiktir ama her rolde kendisidir. Ve bu yeteneğiyle bütün dünyayı, bütün yaşamı, bütün insanı yaşatır sanatının sahnesinde...

Doğadan hiçbir vakit kopmamıştır ama nesneierin, kimselerin görünüşüyle de yetinmemiştir Picasso; dokusuna sızmak, özüne erişmek istemiştir her şeyin... Gerçeğin görüntüsünü, görünmeyen gerçekle bütünleştirmeye çabalamıştır. Fizikçilerin maddeyi çözmeğe, maddenin içindeki gerçeğe erişmeğe ve çözdükleri maddeden yeni bir enerji yaratmağa uğraştıkları çağda, Picasso da eşyanın görüntüsünü aşmış, plastik yapısını çözmüş, iç gerçeğini kavramış ve kendi sanatının özgül eşyasını da yaratabilecek güce erişmiştir öylece.

Resimi, resim dışı varlıkların tasviri olmaktan çıkarmış, başlıbaşına bir varlık durumuna yüceltmiştir. .

Genellikle "modern" resim karşısında söylenen,

— Hiçbir şeye benzemiyor!,

sözü anlamsızdır Picasso'nun resimleri için... Picasso açısından, bir şeye benzemesi gerekli değildir resimin; başlıbaşına bir şey olması gereklidir. Başlıbaşına bir şey olabilmenin özgürlüğünü kazandırmıştır Picasso resime...

— Çirkin!,

sözü de anlamsızdır Picasso'nun resimleri için...

Resimi bir tasvir olarak görme alışkanlığından gelen bir önyargıyia ancak "çirkin" denilebilir Picasso'nun bazı resimlerine... Resimi ille bir şeye benzetme alışkanlığından gelen bir yersiz suçlama olabilir bu ancak...

Picasso'nun doğadan alıp kendi sanatına uyguladığı kurallara göre kendi oluşturduğu biçimler vardır. Bunları başka biçimlere göre değerlendiremezsiniz. Picasso, bir resimi, kendi koyduğu kurallara göre tutarlı, kendi içinde uyumlu yapamamışsa, Picasso'nun ancak o resimine "çirkin" denilebilir. Öylelerini de genellikle kendisi yargılamış ve yırtıp atmıştır.

Bir çocuk, bir çocuk olarak güzeldir... Bir gül, bir gül olarak güzeldir... Bir gül, çocuğa benzemiyor diye, bir çocuk da güle benzemiyor diye yargılanamaz ve çirkin sayılamaz. Bir resim de eğer bir çocuk ya da bir gül kadar özgül bir varlık olabilmişse —ki Picasso onu öylesine özgül bir varlık durumuna yüceltmiştir— o resimi, başka birşeye benzemiyor diye yargılıyamazsınız, çirkin bulamazsınız. Resim resimdir. Bir resimin, konu diye aldığı şeye benzeyip benzememesi önemli değildir, çünkü aldığı konu bir vesile veya malzemedir ancak... Resim kendisi başlı başına bir konudur. Kendisi başlıbaşına bir konu, bir varlık, bir güzellik olabilmişse gerçek sanattır o...

Marangoz bir ağacı malzeme olarak kullanıp bir dolap yapar. Dolap artık başlı başına bir varlıktır. Ağaçtan çok, dolabın ölçülerine göre ölçülür onun güzelliği... Marangoza tanınan bir hakkın ressamdan esirgenmesi düşünülebilir mi?...

"Bir gül, bir güldür" der, Picasso'nun yakın arkadaşı, kübizmin destekçisi Amerika'lı yazar Gertrude Stein... Gül, başka bir şeye benzediği için gül değildir, gül olduğu için güldür... Resim de öyle olmak gerekir: Bir resim bir resimdir... Resimden başka bir şey değildir diye, heie malzeme olarak kullandığı şeyden ibaret kalmamıştır diye, kınanamaz bir resim.

Bu yalın gerçeği, ama resimle ilgili olarak sanırım ilk kez ortaya konmuş bu gerçeği söyleyen Gertrude Stein'in bir portresini yapmıştır 1906'da Picasso... 80 kez oturtmuştur karşısına resimini yapmak için. Sonunda, o kadar uğraşdan sonra yaptığı yüzü silip, uygun gördüğü bir yüz oturtmuştur gövdenin üstüne.

— Ama resim Gertrude Stein'e benzemedi ki!, diyenlere de şu karşılığı vermiştir Picasso:

— Olsun, sonunda Gertrude Stein bu resime benzeyecektir!

Gertrude Stein'in ortaya koyduğu kurala dayanarak bir meydan okuyuş vardı Picasso'nun bu sözünde: Çağlar boyunca, resimin kendi dışındaki varlıklara benzemesi istenmişti hep... Bu kez de Picasso, resimin dışındaki bir varlık, resimin konusu olan bir varlık, resime benzesin istiyordu...

Nitekim öyle oldu. 1946'da öldü Gertrude Stein. Şimdi, ilgilenenlerin gözünde, "Gertrude Stein" denilince, Picasso'nun portresi canlanır ancak. Yazılarından da çok o resimiyle hatırlanır Gertrude Stein... Kimbilir, belki de

Gertrude Stein daha yaşarken bile dostları onu, Picasso'nun resimindeki gibi görmeğe başlamışlardır. Oscar Wilde'in dediği gibi, bazan **"doğa sanatı taklit eder"**. Yeter ki doğadan tüm kopmamış ama doğayla boy ölçüşebilecek bir sanat olsun...

Kendi sanat dünyasından çıkmadan bütün dünyayı tanımış, tüm dünyadan alıp algılamış ve dünyaya sanatını katmıştır Picasso... Picasso'dan önce. nesnelerin, kimselerin resimleri vardı dünyada... Picasso ile, dünyada, nesnelerin kimselerin resimlerinden öte, resim diye ayrı bir varlık da doğmuştur. Öylece dünya daha zengin olmuştur.

EZRA POUND*

Çağın en büyük ozanlarından T. S. Eliot'un (1888-1965) **"en büyük usta"** *(il miglior fabbro)* dediği büyük ozan Ezra Pound 87 yaşında Venedik'te öldü (1885 - 1972).

İkisi de Amerika'lıydı. İkisi de genç yaşta Amerika'dan ayrılmıştı. İkisi de "Yeni Dünya"nın yüzeysel kültürüyle yetinemeyecek kadar büyüktü. Avrupa'da, Batıdan Doğuya dünyanın binlerce yıllık kültür birikimine kök saldılar, o birikimle bütünleştiler.

"Piza Kantoları"ndan aldığımız parçadaki,

"Neyi gerçek seversen özbeöz senin
Kimin dünyası, benim mi, onların mı,
belki de kimsenin?"

mısralarıyla, Ezra Pound, sanki, böyle bir bütünleşmeye, Eski Yunan'dan Çin'e, Japonya'ya kadar, gelmişiyle geçmişiyle bütün dünyanın kültürünü benimsemeğe, kendisinde hak görüşünü anlatır.

İki büyük ozan da, eski dünyanın kültür birikimine, yeni dünyadan taze kan kattılar; cesaret aşıladılar.

Ne kadar anayurtlarından kopmuş olurlarsa olsunlar, yeni dünya ile eski dünyanın ortak ürünü idiler.

İkisi de dünya görüşlerinde birçok bakımlardan tutucu, yaşamlarında isyancı (Pound çok daha fazla isyancı), ikisi de yaratılarında devrimciydiler.

Tutuculukla devrimcilik çelişir gibi görünür. Fakat bu iki dev ozanın dünyaları bu iki çelişken eğilimi birden kapsayacak ve bir noktada birleştirip bağdaştıracak kadar genişti: Geleneklerin derinine saldıkları köklerden alıyor-

(*) Bülent Ecevit'in bu yazısı ÖZGÜR İNSAN Dergisi'nin 7. sayısında, 1972 Aralık ayında yayınlanmıştır.

lardı devrimci atılım güçlerini... Resimde de Picasso'nun devrimciliği öyle değil midir ve onun için o kadar sağlam değil midir?...

Ezra Pound, bir arkeolog gibi, çağın dünyasından eski çağların kültür dehlizlerine kapılar açtı. Yüzyıllarca karanlıkta veya gözden ırakta kalmış kültür hazinelerini gün ışığına çıkardı.

Sayısız dil bilirdi. Kimini iyi, kimini az bilirdi. Az bildiği dillerdeki yetersizliğini, çeviri yaparken, ozan sezgisiyle giderirdi. Yaşını başını aldıktan sonra Çince de çalıştı. Bildiği dillerin çoğundan İngilizceye şiir ve oyun çevirileri yaptı. Fakat bazen çeviricilikten çok dönüştürücülüktü yaptığı. Eski çağların veya başka dillerin kültürünü çağdaş Anglo-sakson kültürüne dönüştürüyordu. Yazılarıyla ve şiirleriyle olduğu kadar, bazı büyük ozanlara ve yazarlara yardımlarıyla ve önderliğiyle olduğu kadar, çevirileriyle de çağımız şiirini, yazınını etkiledi.

Pound'un İngilizceye çevirdiği —veya dönüştürdüğü— eski Çin, Japon, İtalyan, Latin, Yunan yapıtlarından bazılarıyla daha önce de ilgilenenler olmuştu. Ama çağımız kültürüyle bağlantıları kurulmamıştı. Bu bağlantıyı kuranların başlıcalarından biri oldu Ezra Pound. Eskiyle yeni arasında bir etkileşim başlattı çağdaş kültürde ve yazında...

Ezra Pound'un şiirlerinde kimi zaman duru bir lirizm görülür. Neredeyse yetenekli bir genç şiir heveslisini andırır bazı şiirlerinde... Bazan da kendini kurulaştırdıkça kurulaştırır. Bazan, bütün düşünceleriyle, duygularıyla apaçıktır şiirlerinde... Bazan da şiirlerinin anlamını, kendi zengin bilgiler, anılar, izlenimler hazinesinde saklı, hattâ kilit üstüne kilitli tutar. Anahtarını da vermez kimseye... Ünlü büyük epik yapıtı "Kantolar"ın birçok yerleri böyledir.

Fakat bazan tutamaz olur içindeki o saydam ve güçlü şiir kaynağını... Üstüne sanki bütün dünyanın kültürünü de

hurdasını da yığarak örtmeğe çalıştığı o kaynak, ozanın en sıkıntılı yıllarında ve ilerlemiş yaşında bile, bir zayıf anını yakaladı mı fışkırır göğe doğru... Ezra Pound'dan çeviriler arasına "Piza Kantoları"ndan aidığım parça, "Kantolar"ın kuruluğu ve kapalılığı içinden böyle bir şiir patlamasıdır. Örnek verdiğim öbür şiirleri ise, lirizmini saklamağa çalışmadığı daha eski yıllarındandır (*).

Ezra Pound, Amerika'nın sosyal ve ekonomik düzenine tepkisini, İkinci Dünya Savaşında Fasişt İtalyan Radyosundan yıllarca Amerika'ya saldırılar yağdıracak ölçüye vardırmıştır. Ama bazan öyle saçma şeyler söylermiş ki radyodan, bir ara Mussolini'nin sansürcüleri, şifreyle Amerika'ya gizli haberler yolladığını sanmışlar, o yüzden yayınlarına bir süre ara verdirmişler.

Ezra Pound'un faşistlik serüveni, sanatçı akıl-dışılığını sosyal ve ekonomik sorunlara olduğu gibi uygulamağa kalkışınca yolunu şaşıran bir insanın büyük ve acı yanılgısıydı.

Pound'un içinden çıktığı topluma tepkisi aslında haksız sayılamazdı. Amerika'daki sosyal ve ekonomik düzenin derinlerinde yatan bunalım tohumlarını, Ezra Pound, daha bu yüzyılın başlarında, ozan sezgisiyle görmüştü. Şimdi, bunalım patladıktan sonra, görmeyen yok... Ama bir hekim gibi değil de büyücü gibi tedavi yolları aramıştı Pound...

İkinci Dünya Savaşı sonlarında Amerika'lılar İtalya'yı işgal edince, Ezra Pound yakalandı; bir süre, Piza kenti yakınlarında bir kampta tutuldu. Büyük yapıtı "Kantolar"ın son bölümlerini kapsayan "Piza Kantoları"nın (Pisan Cantos) adı, o günlerin anısını yansıtır. "Piza Kantoları"nı, çok ağır koşullar altında, orada yazmağa başlamıştı.

(*) Bu şiir çevirileri bu kitabın Şiir Çevirileri Bölümündedir.

Ezra Pound daha sonra Amerika'ya götürüldü. Amerika'lılar, ülkelerine, hem de savaş sırasında, açıktan ihanet etmiş olmasına karşın, Ezra Pound'un büyük ozan kişiliğini, onun çelişkilerle ve yanılgılarla dolu siyasal kişiliğinden ayrı tutabilme olgunluğunu gösterdiler. Onu, ağır mahkûmiyetlerden kurtarabilmek için, bir akıl hastanesine yatırdılar. Pek dengeli bir insan sayılmazdı zaten; o nedenle, kendisine "deli" raporu vermekte fazla güçlük çekilmemiş olsa gerektir.

1949'da, daha savaşın üstünden ancak 5 yıl geçmişken, büyük yazarlardan oluşan bir kurul, Ezra Pound'a, Amerika'nın manevî değeri en yüksek yazın ödüllerinden birini, **"Bollingen Ödülü"**nü verdi. Bu yüzden tartışmalar oldu, ama kimse Ezra Pound'a bu ödülün verilmesini önlemeğe kalkışmadı.

Bizim bu yıiki "Altın Koza Ödülü" perişanlığı sırasında bu olayı hatırladım. 1972 Türkiye'sinde, sadece tutuklu olan bir sanatçıya bir sanat ödülü verilmişken, jürinin kararı baskı ile değiştiriliyordu. Amerika'da ise, savaş sırasında yurduna ihanet etmiş bir insana, ozanlığı için, o ülkenin en büyük ödüllerinden biri verilebiliyordu. Resmî düşünce çizgisinden bir ölçüde bile ayrılan yazarlara, sanatçılara, 1972 Türkiye'sinde kolayca "vatan haini" damgası vurulabiliyordu. Fakat daha savaş anılarının ve acılarının taze olduğu yıllarda, Amerika'da Ezra Pound'un ozanlığını öven yazılar yayınlanabiliyor; yalnız şiirleri değil, hiçbir bilimsel değeri olmayan ekonomik yazıları da serbestçe basılabiliyordu.

Demokrasinin faşizme ve her türlü totaliter rejime üstünlüğüydü bu...

Bir süre sonra serbest bırakıldı Ezra Pound. Ömrünün geri kalan yıllarını, gönül verdiği İtalya'da geçirdi.

Çağımızın dünyasıyla bağdaşamayan —belki de bir çağa sığamadığı için bağdaşamayan— Ezra Pound'un yaşamı, belli ki cehennem azaplarıyla doluydu. Özellikle son yıllarında içindeki cehennemden söz ettiği olurdu. Fakat "Piza Kantoları"ndan aldığımız parçada da görüldüğü gibi, Ezra Pound'un iç dünyası, bazan **"cehennemin dehlizlerinde bile"** cennete el değdirebilmesini sağlayan bir dünyaydı. Çünkü **"gerçek sevgi"** vardı o dünyada.